

מאמר מערכת "כי האדם עץ השדה"

החורף, כאחת מעונות השנה, מתאפיין לגבי רוב הצמחים כזמן של צבירת כוחות לקראת התחדשות שתחול באביב ובקיץ.

חורף הוא זמן של "תרדמה" הפועלת באופן בלתי גלוי, בבחינת "אני ישנה - וליכי ער". עירנות פנימית שתפקידה הכנה להתחדשות ופריחה שתחול בעת זריחת השמש בכל עצמתה - בקיץ. איפיונים אלו המאפיינים את רובה של הצמחיה, חלים גם על האדם, העם והארץ.

אף האדם, עיתים הוא בהמתנה, אך בהמתנה לזמן בו יגשים את יעודו, את תפקידו בחיים. לא כל החיים הם חיים של עשייה בלתי פוסקת, ישנם תקופות בהם מכין ומכשיר האדם את עצמו לקראת תכליתו, בעולם הזה.

אף העם - עמנו, אלפיים שנות גלות נטמן בבתי המדרש בתפוצות התבל, על מנת לגלות את יחודו ועוצמתו בכוא היום, בביאת משיח צדקנו ובקיבוץ נדחנו לארץ אבותינו. ואף הארץ, השוממה כל זמן שבניה גלו מעליה, שוב שופעת ופורחת, שמחה ועולצת בקיבוץ בניה לתוכה, ובשפעת היבול העולה בברכתו לשיאים נפלאים, המצביעים על השגחת ה' ואהבתו את עמו, בא הקץ לתרדמת הארץ, וימי האביב, אביב גאולת הארץ הגיע.

אף במכון, יושבים בימים אלו - רבני וחוקרי המכון ועוסקים ביצירות, שעליהם כבר הודענו ואף הדפסנו דוגמאות בגליונות הקודמים:

- * שלחן ערוך המבואר - לסימנים המוקדשים למצוות התלויות בארץ.
  - * פירוש ר' שמשון משאנץ (הר"ש) לסדר זרעים.
  - * ספר: "ארץ ישראל, מהותה מצוותיה והלכותיה" - עבור תלמידי רשת החינוך התורני.
  - * אוסף פסקי תשובות, שלא הובאו במפרשי השו"ע, סביב כל הלכות זרעים.
- יהי רצון שיקוים בנו מאמר הנביא זכריה ע"ה - אותו אנו קוראים בשבת חנוכה: "ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקדש, ובחר עוד בירושלים".

גליון מס' 15 עוסק:

א. שוב זוכים אנו ובפעם השלישית להדפיס תשובה מכי"ק של הראשון לציון הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, בנושא: "עקירת אילני מאכל". [וכאן המקום שוב להודות למר עזרא ברנע הי"ו, שהואיל בטובו לאפשר לנו להדפיס מכת"י של הרב זצ"ל המצויים ברשותו].

ב. בהתאם לתקופת השנה של הוצאת חוברת זו, חודש כסליו - חג החנוכה, הבאנו ג' תשובות העוסקות בדיני השמן להדלקת נר חנוכה:

* בדין הדלקת נר חנוכה בשמן של שביעית: תשובת מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א, והיא דברי תשובה על הערות הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א, על תשובת הרש"מ ע"ש שליט"א בדין זה שהתפרסמה בגליון מס' 3.

* בדין הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה טמאה: תשובת הרב יעקב יעקב שליט"א מרבני המכון.

* בדין הדלקת נר חנוכה בשמן של ערלה: תשובת הרב דוד וקחי שליט"א מרבני המכון.

ג. בדין ברכת החבושים: תשובת הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א, מתייחס לברכת החבושים המצויים כיום בארץ ישראל שקשים הם, והאוכלם יברך עליהם ברכת שהכל.

ד. בדין עיסה שנילושה עם אחד מז' משקין ללא מים כלל: תשובת יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א, שהעלה בזה לא כדעת כמה מהאחרונים, והעיקר להלכה שיש ליטול מעיסה זו חלה עם ברכה.

ה. סקירה מקצועית מאגרונום המכון יהורם דנינו הי"ו אודות

ו. מאמר מוסרי על חשיבות ההקפדה על כשרות המאכלים, מהרה"ג אליהו אלחרר שליט"א רב העיר מודיעין וחבר המכון.

בייקרא דאורייתא

המערכת

מידע הלכתי

א. בימים אלו מצוי כבר בשוק תפוח אדמה חדש שנלקט בשנה הנוכחית - שנת מעשר שני. וניתן להבחין בבירור בין החדש לישן. כמו"כ כבר נמצא כמות מועטת בשוק של בצל חדש שנלקט בימים אלו (זן "בית אלפא" - מהערבה), ניתן להבחין בו ע"י העלים שמצויים עליו, הבצל מפוצל עם מעט קליפות. כמו"כ מצוי כבר בשוק דלורית חדשה שנלקטה בימים אלו, דלורית זו ניתנת להבחנה בזה שהיא מבריקה יותר, והעוקץ שלה אינו מצומק. וע"כ יש לשים על לב, ולעשר ממינים חדשים אלו מעשר שני ולא עני כפי שנהג עד כה.

ב. כיון שעדיין מצוי גם תפו"א ישן, יש להזהר שאם קנה בשוק, גם ישן וגם חדש, שלא יעשר מזה על על זה. ובלא"ה גם בשתי שנים שנוהג בהם אותו מעשר, אסור להפריש מזה על זה שנאמר "שנה שנה". טעה והפריש מזה על זה, אין ההפרשה מועילה וישוב ויעשר כדין.

בברכה

שניאור ז. רווח
יו"ר המכון

גנזי ארץ ישראל

הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

[עקירת אילני מאכל]

י"א כסליו ה' תש"י

לכבוד

הרב הגאון המובהק וכו'
כמוהר"ר ישראל אריה זלמנוביץ
רב דכפר יבנה העתיקה.
שלום וברכה!

נתכבדתי בקבלת מכתבו מיום א' תולדות דנא, ובו שאלה בדבר הלכה:

"בא אלי אחד מפה ונפשו בשאלתו: היות כאשר קבל קרקע מרכוש הנטוש לעשות לו גן ירקות ולהתפרנס מזה, כי אין לו פרנסה אחרת, אבל דא עקא שנמצא שמה בהקרקע דקלים הטעונים פירות, שמנעהו מלעשות כרצונו. האם יש אפשרות להמציא לו היתר לקצוץ האילנות?"

ומעכ"ת נשא ונתן בהלכה זו כיד ה' הטובה עליו, וברוב ענותו בקשני לחוות דעתי בהלכה זו. וזאת תשובתי בעזרת צור חמדתי.

א. עקירת אילני מאכל בגושיהם:

מעכ"ת יצ"ו חקר את פי השואל אם אפשר לעקור אותם בגושיהם כדי לנטעם במקום אחר, שבזה פלטינן מאיסור זה, וכמ"ש בשאילת יעב"ץ להתיר בזה, ויליף לה מדין ערלה. אולם מעכ"ת השיג על היתר זה וכתב דאין ראייה מערלה, משום שהאילן הוא כמו שהיה אלא שהועתק למקום אחר, אבל אין ללמוד מזה להתיר עקירת אילן כדי לנטעו במקום אחר, כי אולי לא ישתרש במקום החדש ונמצא שהוא קוצץ אילן.

ולע"ד נראה שדברי השאילת יעב"ץ נכונים בטעמם ונמוקם. והילך דבריו: "ועוד אני צריך למודעי שאם אעפ"י שעוקרין הגפן ממקומה, עדיין היא חיה ויכול לנטעה במקום אחר, אין כאן בית מיחוש

לעולם, דפשיטא דאין זו קציצה ולא נאסרה כלל בשום אופן, שהרי היא כנטועה במקומה, וכדקיימא לן גבי ערלה באילן שנעקר והסלע עמו, אם יכול לחיות - פטור מערלה, כל שכן הכא בנדון דידן" (שאלת יעב"ץ ח"א סי' ע"ו).

הדברים מגיעים למה ששנינו: "אילן שנעקר והסלע עמו, שטפו נהר והסלע עמו, אם יכול לחיות פטור", פירש הרמב"ם: מנהג האילנות שימשכו שרשיהם בארץ הרבה, ויתעבה עליהם העפר עד שיהיה סביב האילן כמו האבן, אפילו אחר עקירתו. אומר בכאן שאם נעקר האילן באותו העפר הנקרא סלע, במקום אחר, אם יש באותו עפר כדי שיכול לחיות בו, שאינו חייב בערלה, לפי שלא נחשב זה כנטועה שניה, אבל נחשב אותו כאלו לא נעקרה (ערלה פ"א מ"ג).

דין זה נדון בגמרא לענין דיני ממונות: שטף נהר זיתיו ונתנם לתוך שדה חבירו זה אומר זיתי גדלו, וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו. אמר ריש לקיש, לא שנו אלא שנעקרו בגושיהם, אבל שלש הכל, (ב"מ ק' ב'). מכאן למדנו שכל אילן שנעקר בגושיו או בסלע שעמו, אם יכול לחיות הרי זה כאלו לא נעקר, ואם כן אמרו בנעקר האילן ע"י רוח או שטפון ונתנם במקום אחר, מכ"ש הוא כאשר עקרו בידים ונטעם בידו במקום אחר.

והנה בסה"ק הוכחתי מהירושלמי: רבי יאשיה מייתי, נטיעות מחו"ל בגושיהן ונציב לו בארץ ישראל, רבי יונה לשכרו שנים, רבי יוסי לשכרו רבעי (ירושלמי ערלה פ"א ה"ב), מכאן למדתי שגם בעוקר בידים, אם עוקרם בגושיהם - פטורים מערלה, ועוד הוכחתי דבעוקר בידים אין צורך לראות אם יכולים לחיות, אלא ודאי הוא שיכולים לחיות (משפטי עזיאל ח"א יו"ד סי' כ' דף קפ"א).

ולענין בל תשחית נמי מפורש יוצא מדברי הירושלמי שאין בעקירת האילן עם גושיו משום: "לא תשחית את עצה", שאם לא כן לא היה עוקר רבי יאשיה את האילנות מחוץ לארץ לנטעם בארץ ישראל, שהרי דין זה נוהג בכל מקום, בין בארץ ובין בחו"ל, כדין כל הפסד השחתה של שרפה או שבירת כלים, וכן כתב הרמב"ם ז"ל: "אין קוצצין אילני מאכל וכו' ולא במצור בלבד, אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה" (ה' מלכים פ"ו ה"ח). וכן כתב החינוך: ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות, ועובר על זה והשחית אילני מאכל, עבר לאו זה וחייב מלקות (החינוך מצוה תקכ"ט). וא"כ רבי יאשיה שעקר אילנות חו"ל לנטעם בארץ ישראל, ודאי שלא עשה זה באיסור, אלא שכיון שעקרו על מנת לנטעם במקום אחר, אין זה בגדר איסור לא תשחית את עצה וכמ"ש השאלת יעב"ץ.

והנה החת"ס דקדק מלשון הגמרא "אייתי לי מקורייהו" ופירש"י: מקורם ושרשם. ומשנוי לשונו משמע שלא יקוץ אותם אלא יביא שרשם ומקורם ויטעם במקום אחר, וכן רב חסדא אמר זיל עקרינהו ולא זיל קייצינהו (ב"ק צ"ט). וכתב: ומ"מ נהי דלמדנו מדקדוק זה חומרא דהיכא דסגי

ואפשר בעיקרה אסור לקוץ, מ"מ לקולא לא אעביד עובדא כהרב יעב"ץ דשלא לצורך כלל למעקריה לא הייתי מתיר. דוק מינה מהאי ש"ס דדוקא הואיל וטעים בהו טעם גופני, אמר זיל אייתי לי מקורייהו, אבל בלא הכי אפילו למיתא מקורייהו לא הוה מתיר. באופן דלדינא נראה לי דעל מגן אסור אפילו למיעקר ולשתלינהו במקום אחר לצורך מקומם (חתם סופר חיו"ד סי' ק"ב).

ולע"ד דיוקן של החתם סופר אינו מוכרח, דבאמת אייתי לי מקורייהו היינו קציצתם, וכן כתב הרמב"ם ז"ל: "אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים", וכתב הכ"מ: ופרש"י מקור שלהם ועיקרן, כלומר קצוץ אותם (הלכות מלכים פ"ו ה"ח).

הלכך שפיר מתקיים דינו של שאילת יעבץ שדוקא בקציצה או בעקירה של השחתה הוא דבעינן תנאי זה שמזיק אילנות, או שדה אחרים, אבל עקירה על מנת לנטוע במקום אחר אין בו שום צד איסור כלל.

והנה חת"ס חדש הלכה, על יסוד דיוקן זה, דהיכא דסגי ואפשר בעקירה ולנטוע במקום אחר לא הותר קציצת האילן, לפי"ז נדחק לפרש מ"ש רב יוסף זיל קוץ (ב"ב כ"ו) וכן מה שהתיר הרא"ש בצריך למקומו, דמשמע דאפילו לקוץ - היינו בשאינו מוצא מקום אחר לנטוע.

ולע"ד כבר כתבתי שאין דיוקן זה מוכרח, ועוד אני אומר שאדרבא לשון אייתי לי מקורייהו וכן עקרינהו, שהוא עקירת השרשים, הוא גרוע מקציצה, דקציצה אפשר שיצמח אילן זה עצמו משרשיו, אבל עקירה מן השורש היא כדי שלא יצמח במקומו עץ אחר. ודבר זה שהוא לנטוע אותם במקום אחר חסר מן הספר, הלכך כל מקום שהתירה תורה לקצוץ אפילו משום צורך מקומו הוא גם אם אין מוצא מקום אחר לנטוע אותו, דלא אסרה תורה אלא דרך השחתה, וכל שקוצץ או עוקר לצורך אין זאת השחתה, וכמו שנבאר להלן.

ב. עקירה או קציצת אילני מאכל לצורך קורותיהם:

גרסינן בגמרא: אמר רב, דיקלא דטען קבא - אסור למקציצה וכו' אמר ר' חנינא, לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זימנא, אמר רבינא, ואם היה מעולה בדמים מותר (פירש"י: דמיו יקריסלבנין יותר משבח פירות) תניא נמי הכי: "רק עץ אשר תדע" - זה אילן מאכל, "כי לא עץ מאכל הוא" - זה אילן סרק, וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר מה תלמוד לומר כי לא עץ מאכל הוא? להקדים סרק למאכל, יכול אפילו מעולה בדמים? תלמוד לומר רק. (פירש"י: לקורה יותר מפירות יהא סרק קודם, ת"ל רק - ב"ק צ"א).

מכאן למדנו שכל שהקורות שבעץ יקרים לבנין, משבח הפירות, אעפ"י שאפשר למצא קורות אלה

מאילני סרק מותר לקצוץ או לעקר אילני מאכל כדי להשתמש בקורותיו. וטעמא דדינא ביאר הרמב"ם ז"ל בהלכותיו וכתב: "כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה אבל קוצצין אותו וכו' או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא השחתה" (ה' מלכים פ"ו ה"ח).

מדבריו למדנו שגם אם אין צורך להשתמש בקורות האילן לבנין, אלא אפילו אם ימכור את עציו להסקה, או לכלי ריהוט וכדומה, מותר לקוצצו. ולפי"ז צריך לומר דמה שפירש"י לבנין לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, ובאמת כל מקום שעצי האילן שוים יותר מפירותיו, מותר לעקרם או לקוצצם, דזיל בתר טעמא הוא, הואיל ואסרה תורה בלשון השחתה: "לא תשחית את עצה", כל שקוצץ לצורך דמיו שהם יקרים מפירותיו לא דרך השחתה היא. ועוד למדנו מדברי הרמב"ם דגם גרם יבוש האילן הוא בכלל לאו זה, שכן כתב: "אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה, ואין מונעים מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר: "לא תשחית" (שם). והכל הולך למקום אחר, בלשון השחתה משמע גם גרם השחתה.

ולכאורה קשה שדברי הרמב"ם נראים מופרכים מסוגין דגמרא: "יכול אפילו מעולה בדמים ת"ל רק". ולדברי הרמב"ם למה לי מיעוטא בלא זה נמי תיפוק ליה דמותר משום דכל שמעולה בדמים אינו השחתה? ויש לומר דבאמת מעולה בדמים מותר מלשון הכתוב "לא תשחית", ולא איצטריך מיעוטא דרק, אלא לאקדומי שלא תאמר כיון שיש אילן סרק מצוי, אעפ"י שדמי העצים יקרים ליתסר, שהרי יכול להשיג דמי עצים מאילני הסרק המצויים לו, והקדמת אילני מאכל ניכר שהוא מכוין להשחית, לזה אתא קרא למעט שאין צריך להקדים אילני סרק אם אילני מאכל מעולים בדמיהם. והכי דאיך לישנא דגמרא דאמרה: ואם היה מעולה בדמים מותר, והיינו מלשון "לא תשחית" כדכתב הרמב"ם. תניא נמי הכי וכו' כי לא עץ מאכל הוא וכו' לאקדומי סרק למאכל, יכול אפילו מעולה בדמים (פירש"י: לקורה יותר מפירותיה סרק קודם לו ת"ל "רק" מיעט הקדמה). הרי לך מפורש דלא איצטריך מיעוטא דרק אלא למעט הקדמה, אבל עצם דין מעולה בדמים למדנו מלישניה דקרא דכתיב: "לא תשחית". להתיר כל שאינו משנת השחתה, כגון שהוא מעולה בדמים.

ג. קציצת אילנות לצורך מקומם:

אולם דברי הרמב"ם צריכים ביאור ממה שדקדק בלשונו: "אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה" משמע שתוך המדינה מותר, ומנין למד זאת, ולא עוד שדבריו הם סתראי, מדכתב בסיפא: "וכל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה", הרי שלא חילק בין חוץ המדינה לתוך המדינה. ואפשר היה לומר דסיפא דכל הקוצץ ארישא קאי, וכאילו כתב כל הקוצץ חוץ למדינה, אלא דא עקה דחילוק זה לא מצאנו לו מקור בתלמודין.

ונראה לומר דהרמב"ם למד חילוק זה ממה שנאמר: "לא תשחית", הלכך בתוך המדינה שהקרקע

צריך לבנין, ודמיו יקרים, הרי זה כקוצץ לצורך, ואין זו דרך השחתה, אבל מתוך למדינה שאין בונים שם בתי דירה, אם קצץ האילן הרי זה עובר על "לא תשחית". וזהו שכתב: הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה, פרט לאינו דרך השחתה, כגון שצריך לקרקע, או שדמיו יקרים.

וכן כתב הרא"ש ז"ל: "וכן אם היה צריך למקומו נראה דמותר" (רא"ש ב"ק פ"ח סוף סי' י"ד). והנה הרא"ש סתם דבריו ולא פירש מקור חידוש זה, ונראה שהוא למד זה מלישנא דקרא דלא תשחית, וכל שצריך למקומו אין זו השחתה. ומשמע עוד דבצריך למקומו לא בעינן שיהיה הקרקע מעולה בדמים, דכל מקום שצריך לו לאדם ומעולה בדמים, אפילו אם ימצא זה במקום אחר, בכל זאת יש עדיפות במקום שהוא שלו או סמוך לו, לפיכך מקומו של אדם הוא מעולה בדמים על פירותיו. והכי מסתברא שאילנות נבראו ומתקיימים בשביל האדם ולהנאתו, אבל האדם אינו מתקיים בשביל האילנות, לפיכך העץ נדחה מפני האדם, ואין האדם נדחה מפני העץ.

ד. קציצת אילנות משום סכנה:

שבתי וראיתי להט"ז ז"ל דכתב: "עוד אחר מצינו שאסרו חז"ל מפני הסכנה שלא לקוץ אילן העושה פירות, דאיתא בפרק הגוזל: אמר רב האי, דיקלא דטעון קבא אסור למקציה ואמר רב חנינא: לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאנה בלא זימנא, ואמרין התם וכו' וכתב הרא"ש וכן אם היה צריך למקומו מותר, ומזה התרתי לאחד שהיה לו קרקע עם אילנות, לקוץ האילנות אעפ"י שיש בהם פירות, כדי לבנות בית דירה עליה (יו"ד סי' קט"ז ט"ז סק"ו).

והנה דברי הט"ז צריכים עיון דכתב דין זה בכלל דינים שאמרו חכמים מדין סכנה, ובאמת אין זה מדברי חכמים, אלא הוא איסור תורה שיש בו גם סכנה, תדע שהרי העובר על לאו זה לוקה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל.

ונראה דהט"ז כתב כן משום עובדה דר"ח דאמר לא שכיב שיבחת ברי אלא משום דקץ תאנה בלא זימנא. אבל לע"ד אין זו ראייה, דלעולם איסורא דאורייתא הוא, אלא שאיסור זה הוא חמור שיש בו סכנה לעובר עליו. ובאמת חלילה לומר דשיבחת עבר על לאו זה, אלא שטעה בדין, ומעשה שהיה בתאנה שהזקינה עד שנתנה פחות מקבא, וסבר שיבחת דבכה"ג מותר למקצייה, אבל באמת תאנה היא חשיבה כמו זיתים, ואין קוצצים אותה עד שתוציא פחות מרובע קב, וזהו דקדוק לישנא דר"ח: דקץ תאנה בלא זימנא, כלומר לפני שהזקינה במדה זאת שמותר לקוצצה, וקרוב הדבר לומר שגדלותו של שיבחת היא שגרמה לו סכנה, משום שמעשיו הם הוראה לרבים.

וכן מתפרשת עובדא דרבא בר חנן דאמר ליה לרב יוסף: אנא לא קייצנא, אי ניחא ליה ליקוץ (ב"ב כ"ו א). והיינו פלוגתא דדינא, דרבא בר חנן סבר דמספיקה הרחקת ד' אמות להסיר הנזק, ולפיכך

אסור לקצוץ האילנות מדין מזיק אילנות אחרים, ורב יוסף סבר לגפנים בעינין טפי, וזאת אמר לו רבא בר רב חנן: אנא לא קייצנא, דאמר ר"ח וכו' ללמדך שטעות בהלכה כזאת מביאה לידי סכנה, מר אי ניחא ליה ליקוץ. ובדרך זו מתורצת קושית התוס' (שם ד"ה אנא לא קייצנא) והא תנן במתניתא דקוצץ ונותן דמים וכו', אבל קשה דאמרינן בהחובל גבי הנהו דיקלי וכו', ויש לפרש דשאני התם דיותר מדי היו מכחישים בגפנים ותירוצם דחוק. אבל לע"ד יש לתרץ דמ"ש קוצץ ונותן דמים, וכן מ"ש רב יוסף אייתי לי מקורייהו, היינו כשאננם רחוקים במידה הדרושה לאילנות או לגפנים.

מכל האמור ומדובר למדנו שבמקום שמותר לקצוץ האילנות מדינא אין בהם משום סכנה, וכן מוכח ממ"ש: תגרי סימטא, ומגדלי בהמה דקה, וקוצצי אילנות טובות וכו' אינו רואה סימן ברכה לעולם (פסחים נ"ב) ולכאורה קשה דקוצצי אילנות איסור דאורייתא הם עושים, ויש בהם גם סכנה, ולא רק שאינם רואים סימן ברכה, אלא ודאי דקוצצי אילנות דהכא היינו במקום שמעולים בדמים, דאעפ"י שמותר מדינא אינם רואים סימן ברכה, וכמו כן תגרי דסימטא וכו'.

שבתי וראיתי בשאלת יעב"ץ שעמד על דברי הט"ז כמו שכתבנו, ועוד הוסיף וכתב: דגם שמותר לקצוץ אילנות מן הדין, אין זה ממידת חסידות, וגם סכנה איכא בדבר, ואע"ג דאמר רב הונא אם מעולה בדמים מותר, היינו מדינא, אבל אסור משום סכנה, ואסתיע ממ"ש בפג"ה (חולין כח) הא דתנן איברים מותרים, היינו מותרים באכילה ואסורים בהנאה, וכן מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנה.

ולע"ד נראה שאין הנדון דומה לראיה, ואין ללמוד ממקום שאמרו מפורש ובדבור אחד מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנה - למקום שאמרו בלשון מותר. ואם גם נדחק את עצמנו לפרש לשון מותר שהוא מן הדין, אין לומר כן בהנהו עובדי שנאמר בהם אייתי לי מקורייהו, עקרינהו, זיל קוץ, אי ניחא ליה למר ליקצייה. והדברים כפשטן מוכיחים שבכל מקום שמותר לקוץ אין בו אפילו משום מדת חסידות או משום סכנה.

לכן נראה לע"ד כל מקום שהאילן הוא מעולה בדמים, או שצריך למקומו לבנות לו בית במקומו, מותר לקוצצו ואין בו לא משום סכנה ולא אפילו משום מדת חסידות, אולם כדי להמלט מכל ספק ומיחוש, צריך לעשות כל המאמצים לעקרו בגושיו או בסלע שעמו, ולנוטעו בהקדם במקום אחר, וכמו שכן העלה להלכה מרן החת"ס. ודין זה נוהג גם בחו"ל, ואצ"ל בארץ ישראל שמצוה עלינו לנוטעה ולהפריחה ולא לעקור הנטוע. ומקרא מלא דבר בכתוב: "כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל".

ה. קציצת אילנות מאכל לצורך מקומם לנטוע גן ירק:

מע"כ הרה"ג הריא"ז יצ"ו נסתפק בדין זה. אם בצריך למקומו נאמר גם אם הצורך הוא לנטוע במקומו גן ירק, והאריך לבאר צדדי הספק, ולבסוף אסיק וכתב שקשה להתיר לקוץ אילנות מאכל

כדי לנטוע במקומם גן ירק.

כשאני לעצמי כבר כתבתי שמדברי הרמב"ם והרא"ש מוכח להדיא שכל מקום שיש צורך בקציצה לצורך מקומו מותר, ומ"ש הרא"ש נראה דלצורך מקומו מותר, אין זה מדין ספק, אלא מכיון שאין זה מפורש בתלמוד כתב: "נראה". כדרכם של כל הפוסקים, ובאמת צורך מקום עבודה ופרנסה הוא חשוב יותר מבנין בית. אלא שמצד אחר אני מסתפק בדבר זה, משום דנטיעת גן ירק יכולה להתקיים גם תחת הדקלים וסביבותם. לכן איני מחליט בשאלה זאת עד אשר יחקר הדבר ע"י מומחה חקלאי ויתברר שדקלים אלה הנטועים במקומם מפריעים נטיעתו או קיומו של גן ירק. ואם כן הרי זה מותר לעקרו.

ו. קצוץ אילני סרק:

הלכה מפורשת היא שדין זה אינו אלא באילני מאכל, ומקרא מלא דבר הכתוב: "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכת", וכן כתב הרמב"ם: כל אילן סרק מותר לקוץ אותו, ואפילו אינו צריך לו (הל' מלכים פ"ו הלכה ט). ולפי מה שידוע לי כל או רוב הדקלים שבארץ ישראל הם אלה שנטעו הערבים כדי לקחת מהם חריות של דקל לפני ארונות מתיהם, או לסכך בהן, ואשכולות התמרים שבהם אינם ראויים לאכילה ואינם נמכרים בדמים. ולבי אומר לי שגם הדקלים שבנדון דידן שנמצאו ברכוש הנטוש הם ממין זה, ואם כן הוא באמת, הרי הם בכלל אילני סרק ומותר לקוצצם בלי כל הסוס ופקפוק.

והנלע"ד כתבתי
בכבוד רב, ובברכת התורה.
בן ציון מאיר חי עוזיאל
ראשון לציון
הרב הראשי לישראל

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
 אב בית הדין הרבני פתח תקוה

הדלקת נר חנוכה בשמן שביעית

בענין זה פירסמנו את תשובתו של מו"ר שליט"א בגליון תנובות שדה מס' 3.
 על תשובה זו קיבל הרב שליט"א את תגובתו של הרב הגאון כמוה"ר יוסף
 ליברמן שליט"א, המובאת כאן. ולהלן תשובת מו"ר שליט"א להערותיו.

בס"ד א' שבט התשנ"ו פעה"ק ירושלים תובכ"א.

שוכט"ס לכבוד הרב המובהק, נוגה לו כברק
 חריף ושנון במלחמתה של תורה, עוטה אורה,
 כמוה"ר שלמה משה עמאר שליט"א, בני ברק ת"ו.

אחדשה"ט ביקרא דאורייתא, מכתבו הארוך הגיעני באיחור, כי לתמיהתי שלחו לכתובתי הישנה
 (רח' אבינועם ילין) ממנה עברתי כבר יותר מעשרים שנה. ואח"כ נחליתי וגם לא הייתי בביתי,
 ואבוא היום על העיין, לעיין בדברותיו הארוכות, בטוב טעם ודעת נאמרות, בענין נר חנוכה משמן
 שביעית, מסלסל ומפלפל כדרכה של תורה בארוכה, ולא אוכל כעת לרדת לעומק הים הגדול הזה.
 הוא קונטרסו הארוך. דלא רק שקשה עלי עתיקי מחדתי. אלא גם הנני בסוגיות אחרות. ורק בעיקר
 הנני לאשר מכתבו הנכבד, ונהניתי הנאת אורה של תורה. וגם ממה שתשובתי בשו"ת משנ"י (ח"א
 סי' כ"ו) היתה לו לתועלת שעליה בנה קונטרסו. ולקראת הוצאה חדשה בס"ד, במילואים ציינתי
 מאז לעוד איזה ספרי אחרונים בענין זה וכמובן שלא הכל הי' למראה עיני ורק הספרים שהיו
 בהישג ידי (וקשה להוסיף על המילואים כי כבר נדפס ומעומד).

כפי שהנני רואה בונה כת"ר יסודו, על הסברא שמותר ליהנות מפירות שביעית הנאה שהיא לאדם
 חשובה, כגון קיום מצוה או להרבות לו שמחה. הגם שאין זו ההנאה הרגילה של לכם לאכלה,
 דמפקינן הפסד מה שאינו הנאתו הרגילה. ומהאי טעמא שנס מתניו להתיר נ"ח משמן שביעית, ואין
 לך הנאה גדולה מזו שמקיים המצוה היקרה של נ"ח שמפרסם נסי השי"ת, (וכלשון הרמב"ם סוף
 הל' חנוכה, מצוה יקרה היא עד מאד וכו'), והאריך כת"ר בזה מאד. ולבכי לא כן ידמה, והגם
 דנראה לכאורה כדבר משונה, שנאמר שנו הקדוש של חנוכה יהא אסור להדליקו משמן שביעית,
 ולהדליק בכדי להשתמש לאורו לעשות עבירה (כגון לגנוב) לא יעבור בזה על הפסד פירות
 שביעית, כיון שנהנה. וכבר העיר בזה במנחת שלמה (סי' מ"ב) שצ"ע עליו כת"ר. אבל האמת כן
 הוא, שלא תלוי בקדושת ההנאה, אלא במהות ההנאה. שהנאה מפירות שביעית צ"ל דוקא מה
 שהיא הנאה לגוף האדם, כאכילה שתיה סיכה אורה צביעה (ריח, מספק), אבל מה שהאדם שמח
 ונהנה בקיימו מצות ה' זו אינה הנאת גוף האדם מגוף שמן שביעית. [ומצאנו למשל שבית כנסת
 פטור ממזוזה, ועיין שו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רפ"א) מפני ששם דירת גבוה בית ה', ולעומת זאת

ביתו של גנב או של שאר בעלי עבירה, פשיטא שחייב במזווה, דתליא בדירת אדם וכע"ז בדידן]. ולכן גם מה שהאורה מרבה שמחה לאדם, זו סברת השבט הלוי שהבאתי, שמתיר עפ"י הסוברים להתיר להנות מכללות האור דנ"ח, ומה שזה מרבה לו שמחת הגוף והדעת, שמרחיב דעתו כשיש תוספת אורה. אה"נ דמה"ט מותר להדליק עוד נר משמן שביעית (בשבת או בחול) הגם שכבר דולקים נרות. דתליא בהנאת האדם וכנ"ל. אבל מה שמרבה לו שמחת הנשמה של מצוה, הגם שפשיטא שכל חפצין לא ישוו בה, ומצוה א' שוה יותר מכל העולם כולו, מ"מ התורה נתנה פירות שביעית לאכלה ולכם לצרכיכם הגשמיים, ולא לקיום מצוה כנר חנוכה שהנאת אדם אסורה בדוקא ממנו.

ואינו דומה לאתרוג, כמ"ש השערי דעה שהזכרתי, דשם אינו מכלהו, משא"כ כנר חנוכה. ועוד דהתורה הרי ציותה על ולקחתם לכם, גם בשביעית, וא"א ביבש, וא"א משל חו"ל לכל תושבי א"י. אבל בנ"ח התורה לא ציותה על שמן זית דוקא, ואפשר בשעוה או מדאשתקד. ולהלכה כבר הזכרתי במשנ"י דעת מרן החזו"א ז"ל (בס' אמרי יושר) שאוסר, וכן מסקנת שבט הלוי הנ"ל. וכמובן מי שאין לו שום אפשרות אחרת כ"א להדליק נ"ח בשמן שביעית. ואל"כ יתבטל מנר חנוכה, בהא מודינא לכת"ר. אסיים בברכת טוב, יעלה ויצמח כגן רטוב, ובזכות התורה שרק היא טוב, נזכה למבשר טוב, בב"א.

יוסף ליברמן

וזה מה שהשיב מו"ר שליט"א לרב הגאון הנ"ל

בעה"ת"ש, אור ליום ג' תשעה ימים לחדש שבט התשנ"ו

לכבוד האי גברא רבה ויקירא, דרופקתא דאורייתא
 הרב הגאון המפורסם לשם טוב ותהלה, מיחידי סגולה.
 כמוהר"ר יוסף ליברמן שליט"א, ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"
 ורב דק"ק סדיגורא בעה"ק ירושלים תובב"א.
 ומחבר הספרים הידועים "משנת יוסף" על שביעית ד"ח

החיים השלום והברכה למעכ"ת הרם ינון שמו לעד.
 ואחדשו"ט כנאה וכיאה למעלתו דמר ניהו רבה.

קיבלתי את מכתבו הנעלה מיום א' שבט תשנ"ו. שמחתי מאד שמעכ"ת מצא זמן להתייחס למ"ש לו בעוניי. וראיתי שכת"ר נר"ו חוזר ומחזק את דעתו לאסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית כדעת הרידב"ז ז"ל וסיעתו שאסרו. ובענותנותו כתב דמי שאין לו אפשרות אחרת כי אם להדליק נ"ח בשמן שביעית בזה מודה הדר"ג להתיר. ולגופם של דברים ראיתי שחזר והסביר באר היטב את דעת האוסרים בטוטו"ד, שלא תלוי בקדושת ההנאה, אלא במהות ההנאה, שההנאה מפירות

שביעית צריכה להיות דוקא הנאה שהיא לגוף האדם, כאכילה ושתייה וכו'. אבל מה שנהנה בקיימו מצות ה' זו אינה הנאת גוף האדם. זהו תוד"ק.

והנה בעניני סברא יש מקום להשיב ולהסביר היטב לאידך גיסא, אך כבר ביארתי הענין באותה תשובה, ומה טעם להאריך לשון בזה עוד. ורק רציתי לבאר באותה תשובה דהראיות הרבות שהביא כת"ר לחזק סברת האוסרים אינן מוכרחות, וכמ"ש שם. ובכגון דא א"א להכריע בלי ראיות. והנה עיקר הראיה של הפוסקים האוסרים היא מבכורות (י"ב ע"ב), דפטרו בהמת שביעית מן הבכורה, משום שאימוריו נקטרים, ורחמנא אמר לאכלה ולא לשריפה, וש"מ דאפילו ששריפה זו היא מצוה, מ"מ מיעטוה משביעית, וא"כ ה"נ יש לאסור הדלקת נ"ח בשמן שביעית, ועוד דרצו למעט בגמ' שם, גם עיסת שביעית מחלה, מאותה דרשה דלאכלה ולא לשריפה, אי לאו הסברא דשאני חלה שעיקרה לאכילה.

ובעניותי כתבתי שם דלק"מ, דלעולם דבר מצוה חשיב צרככם, אלא דאין זה עדיף מאכילה גופה, דדבר העומד לאכילה אסור לשנותו שאפילו דבר שדרכו ליאכל חי אסור לאוכלו מבושל, וק"ו דאסור להקטירו. וה"נ אימורים אלו שמיועדים לאכילה אסור להקטירן, ואע"ג דזו מצוה מ"מ זהו שינוי ואסור, דדבר מצוה בודאי לא עדיף מאכילה גופה, וגם חלה אם היתה עיקרה לשריפה היינו אוסרים להפרישה אע"ג דהיא מצוה, דמ"מ המצוה לא עדיפה מאכילה וכנ"ל.

אבל בנר חנוכה לא הוי שינוי מדרך השמוש של השמן כי הוא מיועד גם למאור כידוע. אלא שזה מאיר כדי לקיים מצוה ולא לצרכי גופו. אך אין שינוי ביעודו של השמן. ודקדקתי שם במ"ש בגמ' ולא לשריפה, ולא אמרו ולא להפסד, דבאמת לא חשיב הפסד כיון דמצוה קעביד, רק האיסור בשריפה זו הוא דמשנהו מדרך ברייתו.

ומלבד האמור דלא קשה מידי על המתירים, הנה עוד הוכחתי שם להתיר, לפי הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהלכות בכורות ה"ט) שכתב דבהמת שביעית פטורה מן הבכורה, לפי שאינו רשאי לעשות סחורה בפירות שביעית, שנאמר בה לאכלה ולא לסחורה, ומרן ז"ל בכסף משנה שם כתב שכן גורס הרמב"ם ז"ל בגמרא דבכורות שם, ולפ"ז נמצא דאי לאו האיסור של סחורה, היינו מחייבים בהמת שביעית בבכורה, אע"ג דאימוריו עומדים רק לשריפה. ובע"כ צ"ל דהרמב"ם ז"ל סובר דכל שהוא דבר מצוה מותר לעשותו מפירות שביעית, ואפילו אם המצוה היא לשורפו שבוה משנהו מברייתו ג"כ מותר. ואפילו שבאכילה גופה אסור לשנות, מצוה שאני. ולכן אינו גורס ולא לשריפה, אלא ולא לסחורה. וק"ו דמותר לפ"ז להדליק נר חנוכה בשמן שביעית, והוא פשוט.

נמצא דגם לגירסתנו בגמ' דבכורות דגרסי' "ולא לשריפה" אין שום הוכחה לאסור שמן שביעית לנר חנוכה, דלא אסרו אלא לשנותו, אבל נ"ח שמדליקו כדרך הדלקת כל נר שהותר בשמן שביעית, אין בו שום אסור כלל. ועוד דלגירסת הרמב"ם ז"ל דגרס "ולא לסחורה" וכן הוא פוסק להלכה. יש לנו מזה הוכחה פשוטה להתיר בהדלקת נ"ח בשמן שביעית.

וגם מה שכתבו האוסרים לאסור, משום דעלול להשאר שמן בלילה האחרון ויבא לידי שריפה, והביאו ראיה מבכורות הנ"ל דרצו לפטור עיסת שביעית מחלה משום שאם תטמא תבא לידי שריפה. הנה הוכחתי מזה גופו להיפך, דאחר שאמרו שאני עיסה דכתוב בה לדורותיכם, שאלו בגמ'

וליגמר מינה (ופירש"י נלמד דלא אמר"י ולא לשריפה ותתחייב בהמת שביעית בבכורה), ותירצו התם (בחלה) עיקרה לאכילה, אבל בכור עיקרו לשריפה. ע"כ. נמצא דרך בכור וכיוצא בו שעומד רק לשריפה הוא דלא ילפינן ליה מחלה, אבל כל דבר שאין עיקרו לשריפה, אפילו שעלול לבא לידי שריפה לומדים להתירו מחלה. דחלה גופה עלולה לבא לידי שריפה אם תיטמא, ועם כל זה חייבו עיסת שביעית בחלה, ואין לומר דשאני חלה דלמדו מהפסוק "לדורותיכם" שהרי אמרו בגמ' וליגמר מינה. ולא דחו אלא בכור דעיקרו לשריפה. וש"מ דכל דבר הדומה לחלה שאין עיקרו לשריפה שרי לעשותו מפירות שביעית, אע"ג שעלול לבא לידי שריפה, כמו חלה. ונ"ח דעיקרו להדלקה רגילה, ורק עלול לבא לידי שריפה אם ישאר בליל שמיני, אין בו שום איסור. ומותר להדליקו בשמן שביעית, דומיא דחלה דעיקרה לאכילה וחייבו עיסת שביעית בחלה אפי' שאם תטמא תצא לשריפה.

והגם שיש רבים שאוסרים הנה כנגדם יש רבים שמתירים, והם מהר"ש ענגיל ז"ל ח"ב (סימן ד') שהתיר להדיא להדליק נ"ח בשמן של שביעית, כיון דהוי לצורך מצוה. וגם בציץ הקדש (סימן י"ד אות ג') כתב דכיון דאיכא מצוה בהדלקתו לא הוי בסוג לאכלה ולא להפסד. והובאו דבריהם ביבי"א ח"ג (חירו"ד סי' ח"י), ושם כתב שגם הרה"ג רי"מ טיקוצינסקי ז"ל בתורת השמטה (עמוד מ"ו), כתב בשם הגר"י דיסקין ז"ל שהתיר באתרוג שביעית לכתחילה, ומדבריו נראה דגם בנ"ח מותר בשמן שביעית יע"ש. וכן התיר להדיא הגר"ר עזרא אלטשולר ז"ל הובא בכרם ציון, וגם הגרש"ז אורבך זצ"ל שחלק עליו שם, הנה בתשובתו הגדולה שבמנחת שלמה חזר והתיר בשופי. וגם מפסקו של הראש"ל מרן הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א ביבי"א שם שהתיר בנר יארציי"ט, נראה דגם בנ"ח יש להתיר, וכ"פ להדיא הגר"צ אבא שאול שליט"א באור לציון ח"ב (סימן ב' או' ז' עמוד מ"ב) להתיר בנ"ח בשופי, וכתב שכן מורה אחד מגדולי הדור. וע"ע בסוף התשובה הראשונה שכתבתי עוד סניף להתיר, ע"פ המל"מ בהלכות תרומות (פ"ב הי"ד) יע"ש. ואחר שהדבר תלוי במחלוקת האחרונים, ושביעית בזה"ז לרוב ככל הפוסקים היא מדרבנן, הרי בדרבנן שומעים למקילים. וכ"נ עיקר בעה"ו.

ואסיים בברכת שיי"ש טובה וברכה למעכ"ת ויאריך ימים ושנים בטוב ובנעימים אמן.

המצפה לרחמי ה' וישועתו הקרובה.

ע"ה שלמה משה עמאר ס"ט

הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א
מח"ס שו"ת "עולת יצחק" ועוד

ברכת החבושים הקשים

י"ד טבת ה'תשנ"ז

שאלה:

בדין ברכת החבושים, הנקראים בל"ע ספרגל, דלכאורה מי שאוכל אותם חיים צריך לברך שהכל ולא בורא פרי העץ, כיון שדרך רוב בני אדם שלא לאכלם חיים אלא מבושלים. על פי המתבאר מהרמב"ם פ"ח מהלכות ברכות הל"ג, ובשלחן ערוך סימן ר"ב סעיף י"ב ואחרונים שם, ובשלחן ערוך המקוצר סימן ל"ה סעיף ה'. ונפלאת היא בעיני מה שראיתי בביהכ"נ של - תימנים במוצאי יום הכיפורים חילק משהו חבושים מחותכים לפרוסות דקות ובירכו בורא פרי העץ?

תשובה:

א. לע"ד כי נפלה טעות בדבר הזה, לפי שהחבושים בתימן הם רכים וטובים למאכל כשהם חיים (עד כי אפשר לפלח אותם בידיהם בלא סכין, מרוב רכותם) כמו שאר פירות. משא"כ כאן בארץ ישראל ועוד ארצות שהחבושים קשים, ממילא נשתנית ברכתן, כי אינם נאכלים חיים אלא ע"י הדוחק (אע"פ שיש בהם מתיקות) ולכן רוב בני אדם אינם אוכלים אותם כאן אלא מבושלים. וגורם השינוי, אפשר דלאו היינו שהוא מין אחר קצת, אלא האקלים והקרקע גורמים. וכמו שכתב הרמב"ם פ"ג מכלאים הל"א, יש מינים בזרעים שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה, מפני שינוי המקומות והעבודה שעובדין הארץ וכו' ע"כ. והראיה כי גרעיני האתרוגים עצמם שהביאו מתימן וזרעום כאן בארץ ישראל, מניבים פרי שבדרך כלל אינו כל כך רך וטוב כמו שהיה בתימן, ועמדתו על זה כבר בס"ד בבארות יצחק הלכות לולב ס"ק ק"י דף רס"ט. ועיין עוד בדברינו לקמן אות ב' ד"ה ואתרוגים, כי מכל מקום לא נשתנית ברכתם, דסוף סוף גם האתרוגים התימניים המה טובים למאכל, ובפרט בימות הגשמים. אך לא החבושים, ואפילו הטובים מהם דהיינו שמטפלים בהם ומניחים אותם לגדל עד שיושלם בישולם על העץ, מכל מקום אינם נוחים למאכל כשאר פירות, כאשר חקרתי ודרשתי מרבים בכמה וכמה מקומות. מיהו אפילו היו החבושים כאן טובים וראויים כשהם חיים, כבר העלו כמה אחרונים שאם רוב בני אדם אוכלים אותם מבושלים, אינו מברך עליהם כשהם חיים אלא שהכל, כדאיתא במשנ"ב סימן ר"ב ס"ק ס"ד וכף החיים שם ס"ק צ"ב.

וכבר היה הדבר לעולמים, כי התוס' בברכות (דף לח: ד"ה משכחת) ובמרדכי שם כתבו, אותן ערמוניות וחבושים שאינם ראויים לאכלם חיים כמו מבושלין, בתחילה מברכין עליהם שהכל וכו' יעו"ש. וכ"כ באור זרוע (סימן קס"ח). וגם הטור (סי' ר"ב) הביא כן בשם מהר"ם מרוטנבורג. אלא שסיים עליו

הטור דערמונים וחבושים "שלנו" אינם כן אלא ראויים חיים ומבושלים ע"כ. נוגם התוס' עצמם בהמשך דבריהם הזכירו שיש מן ערמוניות אחר, שברכתו עץ גם כשהוא חי, ועיין לקמן אות ב' ד"ה והגם, אך בחבושים לא הזכירו חילוק]. וכן מבואר בתלמיד רבינו יונה ובחידושי הרשב"א ובמאירי ברכות (דף לח:): שהחבושים דרכם להיאכל בין חיים בין מבושלים ואין ברכתם משתנית. וכן העלה בכף החיים (שם ס"ק פ"ח) בשם הלבוש ועטרת זקנים ומג"א (סימן ר"ה סק"ג) דחבושים וערמונים שלנו מברכין עליהן בפה"ע אפילו חיים, כיון שהרבה בני אדם אוכלין אותן חיים ואין מקפידים להעלותם בבישול.

מאיידך, רש"י בספר הפרדס הגדול סימן פ"ה כתב, שהאוכל ערמונים חיים, משונה הוא בעיניי, ושהכל מברך, וקרוב אלי. וכן בחבושין. ותלויה זו בידי ר"ל כי הוא מסופק בדבר. יב"ן] כי לא שמעתי עכ"ל. וכיו"ב במחזור ויטרי שניסדר בפני רש"י כתוב בסימן ע"ג בזה"ל, ערמונים לא נבראו אלא לצורך בישול, והמבשולן במים מברך ב"פ העץ. והאוכלן חיים, משונה הוא ושהכל. וקרוב אני לומר [כן] בחבושין. ותלויה זו בידי כי לא שמעתי ע"כ. וכן בתוספות ר"י החסיד מבואר כמו בדברי התוספות שהבאנו לעיל שדרך החבושים להיאכל רק מבושלים. נראה אם כן שבמקומותיהם של רש"י והתוספות ואור זרוע ור"י החסיד והמרדכי ומהר"ם מרוטנוברג היו החבושים ממין זה הקשה, כמו המין המצוי כאן בארץ ישראל. משא"כ במקומותיהם של רבינו יונה והרשב"א והטור והמאירי והלבוש ועט"ז והמג"א היו רכים כמו של תימן.

לפיכך גם הרב שתילי זיתים שם ס"ק כ"ו העלה דברי הלבוש בזה, דאפילו פירות שהם טובים יותר כשהם מבושלין אלא שכשהם חיים הם ג"כ טובים כגון חבושים, מברך ב"פ העץ אפילו כשהם חיים וכו' ע"כ. כי ראה אותם מתאימים למציאות. ושפיר נהגו בתימן לברך עליהם העץ, הן כשאכלו אותם בסתם, הן במוצאי כיפורים שיש מקומות שהיו מביאים אז כל אחד פריו בכיסו ומוציאים אותם לאכלם (כמות שהם בלי חיתוך) אחרי ההבדלה קודם ברכת הלבנה [והטעם כדי שלא לברך על הלבנה כשהוא בתענית, או מפני שמחת מחילת העוונות, כמו שהבאתי בס"ד בעיני יצחק על שולחן ערוך המקוצר סימן ע"ט אות ט"ו. ושם דנתי מאי שנא מתשעה באב. מיהו אולי אין זה אלא מסיבה צדדית, כי עונת גידול פריים הוא בתקופת תשרי. אך מזה שבחרו דוקא פרי זה למוצאי כיפור ולא שאר פירות שגם כן עונתם אז, נראה טעמא ע"פ מה ששמעתי שטבע פרי החבוש לשמח את הלב, ואם כן י"ל שזהו ע"ש, "לך אכול בשמחה לחמך", עיין למהרי"ץ בעץ חיים סדר מוצאי יוה"כ דף קכ"ג. שו"ר בהדיא למהר"ם לונזאנו בספר מעריך ע' חבש, כי הוא פרי טוב, ויש בו סגולה לשמח ולחזק הלב והוא זן יעו"ש. אגב, מצאתי כתוב לח"א מקרוב שהזכיר החבושים "ספרגל" בכלל מאכלי ליל ר"ה, לומר עליהם יהי רצון שניכתב "בספר גילה", ובמקום אחר נעמוד על זה בס"ד, ושמעתי כי נהגו אמנם בכמה מקהילותינו להביאו על השולחן בליל שני דר"ה לצורך ברכת שהחיינו על פרי חדש. אבל אינם מכירים נוסח יהי רצון הנזכר. וע"ע בספר רפואות תימן ח"ב דף רס"ח]. כי אכן הם היו מתוקים ורכים. לא כן השתא הכא בארץ ישראל. והם לא השגיחו בשינוי המציאות, ונמשכו אחר הרגלם כמצות אנשים מלומדה כעוד כמה ענינים. ואמנם בדיעבד יצאו ידי חובה בברכת בורא פרי העץ, כיון דסוף סוף פרי עץ נינהו, כדאשכחן כמה הלכות כיוצא בזה. [שוב נודע לי כי גם בארץ תימן יש מקומות שחבושיהם קשים, ומרככים

אותם ע"י הנחתם בתנור]. וממילא יש לדון שאין לברך עליהם שהחיינו, כשם דנחתו דרגא לברך עליהם שהכל במקום עץ, כמתבאר בכגון זה מכמה אחרונים שהובאו בכף החיים סימן רכ"ה ס"ק ל"ב. אך חבוש מבושל, שפיר יש לברך שהחיינו. ועיין בזה בספר וזאת הברכה (ירושלם ה'תשנ"ו - דף קנ"ט קס"ה רפ"ה).

וכך אמנם דנו בזה כן חכמי זמנינו, כגון שראיתי בשו"ת שבט הלוי (נדפס בשנת ה' תשל" - ח"א סימן ר"ה) שהביא דברי הטור דלעיל, וכתב עליו, צ"ע על חבושים שבזמנינו, שלכאורה אינם ראויים חיים כלל ואין דרך לאכלם חיים ע"כ. וכן בספר מקור הברכה (ה'תשמ"ו דף י"ח) כתב, שחבוש המתוקן ע"י בישול וכדומה, עץ. ושם בסימן נ"ה ביאר, נראה דחבושים שלנו אי אפשר לאכלם חיים וכו' ע"כ. [ובילקו"י חלק ג' (ה'תשנ"א) דף תרצ"ו בלוח הברכות, חבושים בדבש, העץ ע"כ. ור"ל מרוקחים בדבש. ושמע מינה דחבושים סתמא, שהכל. וע"ע לקמן אות ב' ד"ה ואתרוגים. וכן בלוח ברכות שבסוף ספר וזאת הברכה דף רע"ג ודף רפ"א, חבוש המתוקן ע"י בישול, העץ. חי, שהכל. והטעם לפי שאין דרכו להיאכל חי אלא מבושל, כידוע שנהגים לעשות ממנו לפתן וכו' ע"כ]. אמנם לפי מה ששמעתי, ראויים הם ע"י הדוחק, שכן אוכלים אותם מקצת אנשים בזמנינו אחרי שחתכום בסכין לפרוסות דקות, ויש גם בלי לחתכם, מ"מ הלא אזלינן בתר רובא דאינשי, אפילו אילו היו טובים חיים אלא שרובם אוכלים אותם מבושלים כמו שביארנו, כל שכן אלו שאינם טובים חיים.

שוב ראיתי כי כבר בדור שלפנינו בעל כף החיים ביורה דעה סימן קי"ג ס"ק כ"ו וס"ק ע"ב עמד בזמנו על שינוי זה, שבעיר בגדאד (בארץ בבל) החבושים נאכלים חיים, מה שאין כן בירושלים עיקר"ת אינם נאכלים חיים אלא ע"י הדוחק ואם כן יש בהם משום בישולי גויים יעו"ש. וה"ה בשאר ארץ ישראל, אלא שלא יכל להעיד זולת על מה שראה וידע בעירו ירושלים ת"ו. ובהלכות ברכות העלה בסתם דברי האחרונים שברכתם עץ, לפי שהיה בזכרונו מה שרגיל בבגדאד עיר מולדתו. ורק אח"כ כשהגיע לחלק יורה - דעה, על ידי שראה הסתירות בדברי הפוסקים לגבי דין בישול גויים, נתן לב שבירושלים שונה.

ב. גם מאז ומקדם לא היה החבוש נאכל חי בארץ ישראל, בזמן רבותינו התנאים והאמוראים. כי הנה החבוש, שהוא הידוע בערבי בלשון ספרגל, נקרא בלשון המשנה פריש, עיין בפירוש המשנה להרמב"ם ורע"ו כלאים פ"א מ"ד ומעשרות פ"א מ"ג ועוקצין פ"א מ"ו. [ובספר המספיק כת"י לה"ר תנחום שער פריש]. וגרסינן עלה בירושלמי (שם במסכת כלאים וגם במסכת מעשרות) פרישין, א"ר יונה איספרגלין. ולמה נקרא שמן פרישין. שאין לך מין אילן שהוא פריש לקדירה אלא זה בלבד ע"כ [והובא גם כן במלאכת שלמה]. ר"ל שאין דרך לאכלו חי אלא מפרישים אותו כדי לבשלו בקדירה, כמ"ש בפני משה. וכן נזכרו בברייתא שבגמרא שבת (דף קמד:) סוחטין בפגעין ובעוזרדין וכו' יעו"ש, ועוד. [ואיתא בספר הערוך ערך פריש כי בן סירא קראן "ספרגלין" יעו"ש. וכן אמנם נמצא לפנינו באלפא ביתא דבן

סירא הנדפס באו' מדרשים דף מ"ו, אם כן נראה ששורש תיבה זו אינו ערבי, וכ"מ מהירושלימי דלעיל. וכן נזכר בפירוש"י ברכות (דף לו:) פיטמא של רמון, הפרח שבראשו, כעין שיש לתפוחים ול"ספרגלין" ע"כ. כיוצא בזה "פיסתוק" הידוע בלשון ערבי, נזכר כבר בירושלמי בשם אפוסתקין, ובנ"א אפיסתקין, וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת מקץ, בפסוק בטנים ושקדים, ואם יש לנו רשות לדרוש ולבאר, על דרך שהירושלימי ביאר טעם לקריאתו פריש, כך יש לנו לדרוש כי נקרא חבוש על שם שנמנעים מלאכלו חי, מלשון חבוש בבית האסורים, אבל יותר טוב לדרשו לשון נוטריקון, חי בשל, ר"ל שיש מקומות שהוא נאכל אפילו חי, ויש שנאכל רק בשל. אי נמי שראוי לאכילה הן חי והן בשל. וברוך יודע נסתרות. ובשם חבוש, נזכר הוא בברייתא שבגמ' שבת (דף מה.). וביצה (דף כו:) אתה אומר באפרסקין וחבושין ובשאר כל מיני פירות. ובלשון ארמי בתוספת אל"ף בסופו, נזכר בגמ' כתובות (דף ס:) אביי אמר אפילו קרא וחבושה. וכתב הערוך שהם הפרישין. ומדברי מהר"ם לונזאנו בספר מעריך שם נראה שהוא תמיה על הצורך בשני השמות יעו"ש. ושם אחד הוא הרך, והשני הוא הקשה. וע"ע בספר פרי חדש, עניני ראש השנה לאילנות, דף י"ב י"ג, ודף כ"ט].

והונח לנו בזה, דקדוק לשון הזהב של רבינו הרמב"ם (פ"ח מברכות הל"ג): פירות או ירקות שדרכן להיאכל חיים, אם בישלן או שלקן מברך עליהן בתחילה שהכל ולבסוף בורא נפשות. וירקות שדרכן להיאכל שלוקין, כגון כרוב וכו' אם אכלן חיין מברך עליהן בתחילה שהכל וכו' יעו"ש [ובמשנה ברורה סימן ר"ב ס"ק ס"ה]. וקשה מדוע לא הזכיר בבבא השנית פירות כמו בראשונה, וכן הזכירם שוב בסוף ההלכה שם בבבא דבררים שדרכן להיאכל חיים ומבשלים. ובספר "שם טוב" נדחק בזה וז"ל: ומ"ש רבינו ירקות ולא כתב פירות ג"כ כמו ברישא, לאו דוקא, דה"ה פירות, וסמך על מ"ש ברישא ע"כ. ברם לפי המבואר בירושלמי שהפרישים הם היחידים מפירות האילן שאינם נאכלים חיים, ניחא טפי מה שלא הזכירם רבינו בבבא זו, כיון דהוא מילתא דלא שכיחא. [ולענ"ד אם רק משום דהיא מילתא דלא שכיחא, לא היה רבינו ז"ל נמנע מלכתוב תיבה אחת "ופירות". אלא יש להוסיף דהיינו כיון שאם היה מוסיף פירות, היה צריך להאריך הרבה בלשונו, כדי להזכיר גם ברכת בורא פרי העץ. ודו"ק. איתמר].

והגם דלפי הראשונים דלעיל איכא נמי פירות אילן ערמונים שאינם נאכלים חיים, הלא זו אינה קושיא על הרמב"ם אלא כבר על הירושלמי. וצריך לומר שזה אולי דוקא בארצותיהם של אותם ראשונים. ולא עוד אלא שנראה כי יש מחלוקת מה הם הערמונים, כדמשמע מכמה דוכתי, עיין תוספות ב"ב דף פ"א. ד"ה ערמונים, ורבינו שמשון במסכת דמאי פ"א מ"א ד"ה בנות שקמה. ולגבי הפסוק לח ולוז וערמון (בראשית ל', ל"ז) כתב הרע"ק בנחה שלום שאינו עושה פרי. ודי בזה.

שו"ר בכף החיים יו"ד סימן קי"ג סק"ו וס"ק ע"ב שיש פוסקים שכתבו שהחבושים והערמונים אינם נאכלים חיים אלא ע"י הדוחק, ויש שכתבו בהיפך שברוב מדינותיהם רוב הערמונים נאכלים חיים, וסיים דהולכים לפי המקום והזמן. אמנם עיין רמב"ם פרק י"ז ממאכלות אסורות הלכה י"ד שמנה הפרישין עם יין וחלב ודבש שנאכלים כמות שהם חיים, וזה סותר לכאורה לדיוקנו בביאור דבריו בהלכות ברכות בהיפך [ואולי אדרבה זה מחזק הביאור בהלכות ברכות, כי לפ"ז בזמנו ובמקומו של

הרמב"ם אין אפילו מין אחד של פירות שאינו נאכל אלא מבושל, כמו בתימן ובבבל, ולפיכך לא הזכיר פירות. והתעלם משאר מקומות ומהירושלמי. וצ"ע ועיין פרי תואר למהר"ח בן עטאר שם ביו"ד (סימן קי"ג ס"ק י"ח), ודרכי תשובה (שם סק"ג). וע"ע רמב"ם הלכות דעות (פ"ד הל"ו), והלכות שבת (פרק כ"א הלי"ב), והלכות לולב (פ"ח הלי"א), והלכות כלאים (פ"ג הל"ד), והלכות מעשר (פ"ב הל"ה) והלכות רוצח (פ"י ה"א הל"ט).

ואתרוגים בזמנינו שהם קשים ונאכלים ע"י בישול דוקא, מזה לק"מ, כי אין זאת אלא באתרוגים של שאר קהילות, אבל האתרוגים התימניים הם מתגדלים מאד וטובים למאכל גם אלו מהם הצומחים כאן בארץ ישראל, ואינם צריכים בישול כלל, ורבים מאד אוכלים אותם חיים כשהצהיבו והגיעו לגמר בישולם, כמו שהיה בזמן הש"ס וכדמוכח בדוכתי טובא. ועיין מה שהארכתי בס"ד על זה בבארות יצחק הלכות לולב ס"ק ק"י דף רי"א. וע"ע בתשובתינו שנדפסה ב"תנובות שדה" (גליון מספר 4) אות א' ד"ה איך, לגבי דין ערלה שאינו נוהג בעלי האתרוג. ולכן לא מצא הירושלמי פרי אילן שאינו נאכל ללא בישול זולת הפריש כדבר האמור. וברור שברכתם של אתרוגים אלו בורא פרי העץ, אף האידנא והשתא, אף על פי שבתמן היו רכים וטובים יותר מהם, ולא אזלינן בתר שאר אתרוגים גם אם הם רוב, לפי שהם מין אחר, שהרי יש בהם שינוי הניכר בפלחי המיץ שבתוכם משא"כ בתימניים שכולם בשר כעין התפוחים. ולכן מה שנכתב בלוח הברכות שבילקו"י חלק ג' דף תרצ"ה אתרוג בדבש העץ יעו"ש, דמוכח הא שלא בדבש, שהכל, לפי שהוא אינו נאכל חי, היינו דוקא באתרוגים שאינם המקוריים, ופשוט. [וכשעדיין לא הבשיל האתרוג, עיין בשלחן ערוך סימן ר"ב סעיף ב' ואחרונים שם, וביאור הלכה להמשנ"ב על סעיף י"ב ד"ה מברך].

הלכך הדין פשוט וברור לענ"ד כי חבושים המצויים בזמנינו ובמקומינו כאן בארץ ישראל שהם קשים, האוכלם כשהם חיים אינו מברך אלא שהכל. ורק אחרי שבישלו אותם, ברכתם בורא פרי העץ. [וממילא נוהג בהם דין בישולי גויים]. אמנם בדיעבד שבירך עליהם כשהם חיים בורא פרי העץ, יצא. ואשרי אדם חכמה מצא :

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון

הפרשת חלה מעיסה שנילושה ללא תערובת מים כלל

בשולחן ערוך יו"ד (שכ"ט ס"ט) פסק מרן בזה"ל: "עיסה שנילושה במי פירות אפילו בלא שום מים חייבת בחלה" עכ"ל. וכתב שם הש"ך (ס"ק ט) וז"ל: "והרא"ש פוטר וכן הבטנורא מסתפק בדבר לכן יש להפריש בלא ברכה".

והנה בדין זה ראיתי לכמה פוסקים שצידדו לומר שמה שכתב מרן "מי פירות" אין הכונה דוקא למי ביצים וכד' שאינם מז' משקין, אלא מי פירות פירוש, כל המשקין גם אם הם מכלל ז' משקין, ואזי יפריש חלה מהעיסה שנילושה עמהם, ולא יברך על ההפרשה, זאת כל עוד ואין מעורב בה מים. כיון שלדעתם גם בשאר משקין שהם מכלל ז' משקין חולק הרא"ש ודעתו היא שעיסה שנילושה עמם פטורה מחלה.

ולענ"ד בדבר זה אין הרא"ש חולק ולכו"ע חייבים להפריש עם ברכה. ונבאר הדברים:

הנה הטור ביו"ד סי' שכ"ט כתב בזה"ל: "עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש בלא שום מים, כתב הרמב"ם שחייבת בחלה. וא"א הרא"ש ז"ל היה מסתפק בדבר, וכתב, וטוב ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדן בלא תערובת מים, כדי לצאת מידי ספיקא" עכ"ד. ומזה שהטור הזכיר בתחילת דבריו מי ביצים ויין בחדא מחתא הטעה לכמה מהאחרונים שחשבו שגם בזה הרא"ש חולק. אך כל המעיין יראה שהטור כשהביא דברי הרא"ש כתב בזה"ל: "שלא ללוש עיסה במי ביצים לבדן" וכד', הרי שרק לגבי מי ביצים היה מסתפק הרא"ש, אך לענין שאר ז' משקין לא הסתפק כלל הרא"ש ומודה הוא להרמב"ם שחייב להפריש חלה כדת.

וגם במי ביצים, אע"ג שכתב הטור שהרא"ש מסתפק בזה, ובאמת בתשובות הרא"ש כלל שני סי' י"ד נראה הרא"ש כמסתפק בזה. אך בהלכות חלה להרא"ש בפ"ב לאחר שדן בדברי המשנה והגמרא סיכם שאין הלכה כסתם משנה זו. אלא שמ"מ סיים בזה"ל: "לכן יש ליזהר שלא ללוש עיסה במי ביצים לבד בלא תערובת מים, כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה". עכ"ל. וא"כ בסופו של דבר הורה כן מחמת הספק. אך מ"מ עד כען לא דיבר אלא במי ביצים בלבד, ולא בשאר משקין שמקבלין טומאה וכמפורש בדבריו.

ובאמת הב"ח כתב על הטור שם דברים מפורשים, שבעירב עם כל אחד מז' משקין לכו"ע הוי חיבור, וחייבת העיסה בחלה ואין בזה חולק. רק שהוסיף שלענין מי ביצים הרמב"ם מסתפק בדבר ולא הכריע ולא כדברי הטור. ועי' מש"כ בזה בב"י שם. אך לענין ז' משקין לית מאן דפליג, וכ"כ הפרישה ס"ק י"ג שהרא"ש הסתפק רק לענין מי ביצים ולא לענין שאר ז' משקין. ועו"ע בבית יוסף או"ח סו"ס תס"ב שהביא ג"כ את דברי הרא"ש לענין מי פירות, וכתב שם רק לענין מי ביצים שלא לעשות בפסח אלא בפחות משיעור, והיינו משום שבפסח א"א לערב כלל מים, ולא הזכיר כלל שאר ז' משקין אלא מי ביצים.

ובאמת שמדברי הב"י נראה שהיינו טעמא משום חיוב חלה. וכן כתב בשו"ע להלכה באו"ח סי' תס"ב סעי' ה' שהלש עיסה במי פירות טוב לעשותה פחות מכשיעור כדי שלא תתחייב בחלה. והמג"א שם כתב, שבב"י משמע שאפי' לש ביין ודבש להרמב"ם חייבת והרא"ש מסתפק. וכתב שהדרישה כתב בשם המהרש"ל שאף הרא"ש לא פליג, אלא במי ביצים אבל בז' משקין מודה שחייב. ולכן כותב המג"א שמה שכותב מרן שם מי פירות היינו מי ביצים וכיו"ב שאינם מז' משקין. והטעם הוא שכל שלא עירב אחד מז' משקין הוי עיסה טהורה שאין מה לעשות עמה בזה"ז.

והנה מ"ש שבב"י משמע שהרא"ש הסתפק גם בז' משקין אין זה נכון, כיון שלשון הב"י איננה שלו אלא לשון הטור ביו"ד שם, והטור אה"נ הזכיר יין, אך זהו לשונו של הרמב"ם וכפי הגירסא שהיתה לפני הטור וכמש"כ הב"י שם, ואילו הרא"ש לא פליג אלא על מי ביצים וכיו"ב.

ומ"מ לעיקר הדין למדנו שהמג"א ס"ל שבשאר ז' משקין חייבת העיסה בהפרשת חלה לכו"ע וכדעת הדרישה בשם הרש"ל. וכ"כ האשל אברהם בגליון על השו"ע שם, וכן נראה שהסכים המחצית השקל שם עי"ש. והדברים מפורשים גם בכיור הגר"א שם באו"ח, שמה שכתב מרן מי פירות היינו אותן שאינן מז' משקין. וכ"כ במפורש הפר"ח באו"ח שם ס"ק ה', שמי פירות שכתב מרן היינו מי פירות שאינן משבעה משקין ועי"ש.

ואמנם הפמ"ג במש"ז באו"ח ס"ק ב' כתב, שבט"ז משמע ליה שמרן דיבר גם על שאר ז' משקין, אלא שלענין חששא דהסמ"ק לענין עיסה טהורה, די שיערב אחד מז' משקין שמקבלין טומאה, אבל לענין הפרשת חלה, אע"ג שקיי"ל שבלש עיסה עם ז' משקין יפריש חלה ויברך, מ"מ טוב שיערב מעט מים כך שיברך לכו"ע. ובפסח טוב שיעשה פחות מכשיעור כיון שלא מחייב בשיעור חלה, וזהו שכתב מרן בלשון טוב, ולא בלשון יש להזהר כמו שכתב ביו"ד לענין מי ביצים, כיון שמעיקר הדין אפשר להפריש ולברך, רק שמ"מ טוב שיעשה פחות מכשיעור עכ"ד.

והנה אע"ג שכתב שדברי מרן שטוב להזהר כוונתו גם על ז' משקין, אע"ג שאין זה מעיקר הדין. עדיין לא ברירא לן מדוע יש לנהוג כך, דאי מטעם עיסה טהורה שפיר דמי שיש לערב מים, ואם א"א כגון פסח, טוב שיעשה פחות מכשיעור, אך בז' משקין שבלא"ה מקבלין טומאה, מדוע יש לחשוש, והרי העיסה טמאה, ואם משום חשש חיוב חלה, הרי אין מה לחשוש שהרי אין חולק שעיסה זו חייבת בחלה, וכל דברי הרא"ש רק על מי ביצים כמו שמפורש בכמה מקומות להדיא מדבריו. אלא בע"כ שהוא הלך אחר לשון הט"ז והמג"א שהלכו אחר לשון הטור שהיה נראה להם מדבריו שחולק על מי ביצים וגם על שאר שבעה משקין מלבד מים, וכמו שהוא גופיה ציין בתחילת דבריו לדבריהם אלא שכמ"ש לעיל אין זה דיוק נכון, שהרא"ש לא דיבר כלל אלא מענין מי ביצים בלבד, וכל מה שכתב הטור יין היינו משום שהביא את דברי הרמב"ם.

וכן פסק להלכה באור זרוע הל' חלה (רכ"ה) שהלכה למעשה עיסה חייבת בחלה כל שיש בה אחד משבעה משקין. מלבד אם עשוה במי ביצים ללא מים שפטורה מחלה. ועי"ש באריכות דבריו. וכ"כ הר"ש סירילאו על המשנה בחלה שם. וכ"פ להלכה הרב חכמת אדם בספרו שע"צ פי"ד סעי' כ"ז וז"ל: "עיסה שנילושה בא' מז' משקין חייב בחלה לכו"ע. אבל אם נילושה בשאר משקין כגון מי ביצים ולא נתערב בו מים יש פוטרין מחלה אא"כ נילוש בז' משקין, ולכן יפריש חלה בלא ברכה וכו'. וסיים אבל הנילושין בחלב ודבש מברכין", עכ"ד. וכ"כ בס' ערוך השולחן בס' שכ"ט סעי' א-ג בפשיטות, שדעת הרא"ש שעיסה הנילושה בשאר משקין מפריש הימנה חלה עם ברכה, ורק על עיסה המעורבת במי ביצים הוא חולק, וכתב: "ולכן הלכה למעשה כשלישין בחלב וחמאה ושמן ודבש ויין, כשיש שיעור חלה חייבין בחלה לכל הדיעות ובברכה. ורק קיכלא"ך מביצים הוי בלא ברכה. וגם זהו כשאין שם מים כל שהוא". עכ"ד.

הרי לך שבעיסה הנילושה באחד מז' משקין לית מאן דפליג שחייב בהפרשת חלה עם ברכה. והכי דעת כל הפוסקים הנ"ל הלכה למעשה.

ואמנם ראיתי להרב בית הלל בהגותיו על הגליון בשו"ע סי' שכ"ט ס"ט, שכתב שמה שהעולם לא נזהרים להפריש חלה מעיסות גדולות הנילושות עם דבש, משום שכנראה סמכו על הרא"ש שפוטר מחלה כמו שכתב הטור משמו עכ"ד. הרי שהוא למד שעיסה שנילושה באחד משבעה משקין ללא מים הרא"ש פוטר. ואחריו נמשך גם בספר בית לחם יהודה והביא דברי הבית הלל ללא תוספת. אך כפי שראינו לעיל, הרב בית הלל נמשך אחר לשון הטור ולכן טעה בדברי הרא"ש, אך האמת כנ"ל שהרא"ש כתב את דבריו להדיא רק לענין מי ביצים ולא לענין שאר שבעה המשקין.

ומכאן תימה על הרב כף החיים שכתב באו"ח סי' תס"ב ס"ק נ"ב שאין לברך על עיסה שנילושה באחד מז' משקין חוץ ממים. וטעמו כיון שסב"ל, ואת הספק הוא למד מדברי הבית הלל והבל"י והלבו"ש. ואמנם כפי שכבר כתבנו, כולם הביאו דבריהם מהרב בית הלל, והוא סמך על לשון הטור

בשם הרא"ש, אך לאחר שראינו שהרא"ש גופיה שהוא מקור כולם לא כתב דבריו אלא במי ביצים, א"כ מדוע עלינו להחמיר? ועו"כ בכף החיים שם שהש"ך בס"ק ט' כתב על דברי השו"ע שיפריש חלה בלא ברכה ומשמע אף בנילושה בז' משקין יעו"ש. עכ"ד.

ואחמהמ"ר מהדר"ג של הרב כף החיים, לא זכיתי להבין דיוקו מהש"ך, שהרי הש"ך כתב דבריו על מרן שכתב עיסה שנילושה במי פירות וכו', ומי פירות כונתו למי ביצים. שע"ז קאי ארא"ש, וכן מה שכתב הש"ך שהרע"ב מסתפק בד"ז, הנה המעיין בהרע"ב יראה שדיבר על מי ביצים ושאר מי פירות ולא בז' משקין, והדברים כתובים בפירושו בדבריו על המשנה בחלה פ"ב מ"ב בד"ה עיסה, וא"כ מה הוכחה יש מכאן?

וכ"כ בפירושו המשנה ראשונה על המשניות שם, שכל מקום שהוזכר מי פירות היינו שאינם מז' משקין. והביא שם את דברי הרב בית הלל הנז' וכתב עליו, "והם דברים דחויים לענ"ד, כיון שדבש דבורים הוא משבעה משקין ודינו ממש כמים וחייבת מדינא בחלה ומברכין עליה, ובזה לא נחלק אדם, שכל עיקר המחלוקת אינו אלא במי פירות וכדפי". עכ"ד. הרי שמצינו דברים מפורשים שבזה אין כל חולק שיש להפריש חלה עם ברכה כל שנעשה באחד מז' משקין אפילו ללא מים כלל.

אלא שראיתי להרב תפא"י על המשנה שם אות ט' שכתב, שאפי' נילוש בדבש שהוא מז' משקין פטור, וכך משמע מפ"ק מ"ד. וכתב שהש"ך ס"ל שיטול בלא ברכה, וצייין להש"ך הנ"ל בס"ק ט'. ולענ"ד דבריו צ"ע, גם כיון שהש"ך לא דיבר כלל בדין ז' משקין, וגם משום שהמשנה בפ"ק דיברה על עיסה שטוגנה בדבש, או אפי' שנילושה בדבש, רק שהיא רכה כמו ספוג ולכן פטורה עד שיאפה, אך מה הוכחה לנידו"ד. וגם מה שפי' בפ"ק שם התפא"י לא ברור. וכבר בתוס' אנשי שם בפ"ב בחלה, הביא את תשו' פמ"א שכתב לדחות כל ראייה מהמשנה שם, וגם דעתו להלכה שעיסה הנילושה בדבש דבורים, חייבת לכו"ע בהפרשת חלה עם ברכה. ודברי התפארת ישראל לענ"ד תמוהים. ושור"ר בס' תפארת יעקב המובא בסוף המשניות שכתב על התפא"י בזה"ל: "דבריו תמוהים". עכ"ד ולא יסף.

ועי' עוד בפתחי תשובה על השו"ע ביו"ד שכ"ט ס"ק ב', שכתב בשם הגאון מהר"ג הירץ זצ"ל, שמה שפוטר הרא"ש היינו דוקא במי פירות שאינם מז' משקין, אך עם עירוב בז' משקין ודאי חייב וכדמשמע בירושלמי וברא"ש ובתשו' הרשב"א. וכתב שם שכ"פ בתשו' פמ"א ובתשו' בית אפרים, ודלא כדברי הב"ה והלבושי שרד שנמשך אחריו.

ומכל הלין נלענ"ד פשוט להלכה שהלש עיסה עם אחד מז' משקין ללא מים כלל חייב לכו"ע בהפרשת חלה עם ברכה, וללא כל פקפוק.

וכעת ראיתי להגר"י יוסף שליט"א בספרו אוצר דינים סי' לג' סעי' ג' שכתב שעיסה שנילושה ביין או ביצים או שמן ואין בה מים כלל, מפרישין חלה בלי ברכה. עכ"ד. ולענ"ד עירוב דברים יש כאן שכל מה שיש להחמיר היינו רק במי ביצים, אך ביין ובשמן זית לית מאן דפליג שחייב להפריש עם ברכה. ומה שציין שם לדברי מו"א מרן שליט"א ביבי"א ח"ו סי' כ"ב, חיפשתי שם ובכל אפוא שהשיגה ידי בחיפוש קצר ולא מצאתי כדבר הזה. וע"כ מסקנתי ברורה להלכה כנ"ל שחייב להפריש חלה עם ברכה ללא כל חשש כל שיערב אחד משאר ז' משקין אפילו ללא מים כלל.

ואם עירב אפילו טיפת מים בעיסה בנוסף לשאר המשקין, בזה עדיף טפי כיון שבעירוב מים, גם אותם מהאחרונים שחולקים ודאי מודו. ובטיפת מים סגי, ולא צריך רוב מים. וכ"כ השער המלך (בהל' ברכות פ"ו ה"ד) והב"ד בחידושי רעק"א על השו"ע שם, ועו"ע בפתחי תשובה ס"ק ד' מש"כ בזה. וזהו הנלענ"ד להלכה.

העולה מן האמור:

א. עיסה שנילושה עם מי פירות בלבד כגון מי ביצים וכדומה, שאינם מז' משקין. דעת מרן השו"ע להלכה שחייבת עיסה זו בהפרשת חלה עם ברכה. ובטור כתב שכ"ה דעת הרמב"ם להלכה. אלא שהרא"ש היה מסתפק בדבר אם חייבת בהפרשה, וכיון שקי"ל שספק ברכות להקל, ע"כ העושה עיסה שכזו יפריש הימנה חלה, אך ללא ברכה. [אלא שלכתחילה אסור לעשות עיסה שכזו, שכן אינו יכול לשורפה, כיון שעיסה טהורה היא כל עוד ולא באה במגע עם אחד מז' משקין. ועי' מש"כ בזה בספרנו "קצירת השדה" הנדפ"מ בהל' חלה פ"ג סעי' י"ב].

ב. עיסה שנילושה ללא תערובת מים כלל, אלא עם אחד משאר ז' משקין, כגון היין או הדבש וכד', חייבת לכו"ע בהפרשת חלה עם ברכה, וגם הרא"ש מודה בזה להרמב"ם. ודלא כדעת החולקים בזה.

ג. אם עירב אפי' טיפת מים בעיסה הנ"ל לכו"ע די בכך, וחייבת העיסה בהפרשה עם ברכה.

הרב דוד וקחי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

הדלקת נר חנוכה בשמן זית של ערלה

מבוא:

בין המינים שריבוי הערלה מצוי בהם, לא נמנה לעולם עץ הזית, ובפרט שבשנים עברו לא רבו נטיעות חדשות של עץ הזית. אלא, שבשנים האחרונות מצוי אחוז גבוה של פרי ערלה בפרט בזית מהזן "ברנע" הגדל למטרת ייצור שמן (מצוי בו כ-17% ערלה - לוח היו"ל ע"י ד"ר משה זקס). וכיון שכך עלתה השאלה בבית המדרש, האם השימוש בשמן של ערלה להדלקת נר חנוכה, אסור כדין הכללי של איסור הנאה מערלה, או שדינו שונה?

תשובה:

בשו"ע (יו"ד סי' רצ"ד ס"א) נפסק: "הנוטע עץ מאכל מונה לו ג' שנים מעת נטיעתו, וכל הפירות שיהיו בו בתוך שלוש שנים אסורים בהנאה לעולם, בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפות כגון קליפי אגוזים ורמונים והנץ שלהם" וכו' עכ"ל.

ומקור דין זה במשנה (קידושין דנ"ו ע"ב) "המקדש בערלה בכלאי הכרם בשור הנסקל וכו' אינה מקודשת" עכ"ל, ואיתמר עליה בגמרא, בערלה מנלן? דתניא "ערלים לא יאכל" אין לי אלא איסור אכילה, הנאה שלא יאכל ממנו ולא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר מנין? ת"ל "וערלתם ערלתו" לרבות את כולם, עכ"ל. ופירש רש"י, ולא ידליק בו את הנר: "כגון מן השמן" עכ"ד רש"י. מפורש א"כ שאין היתר להשתמש בשמן להדלקה או לכל שימוש ביתי אחר כגון הסקה תחת תבשילו, וממילא ה"ה בנידו"ד לענין נר חנוכה.

והנה השערי תשובה (או"ח סימן תרע"ג סעיף א' בד"ה כשרים) הביא בשם שו"ת שער אפרים, שכיון שנר חנוכה בעי שיעור דהיינו, שיתן שמן כשיעור, וכיון שאסור בהנאה - כתותי מיכתת שיעוריה, ולכן אסור להדליק בשמן של ערלה שהוי כאין בו שיעור, עש"ב.

אלא שעדיין יש מקום לעיין בדבר, דהן אמת שאסור להשתמש בשמן של ערלה וליהנות מכך, אבל בנר חנוכה שמצוה הוא וקי"ל שמצוות לא ליהנות ניתנו, ועוד דנר חנוכה אסור לנו להשתמש בו לצרכינו, אלא לראותם בלבד. וכ"ז אפילו במצוות דרבנן וכ"ה דעת הר"ן (על הרי"ף בריש לולב הגזול

ד"ה "של אשרה" דמתיר להשתמש בלולב של אשרה ושל עיר הנידחת מיום טוב שני ואילך מטעם דמצוות לאו ליהנות ניתנו. וגם לדעת בעל המאור (ר"ה כ"ב) דסבר דבמצוות דרבנן אמרינן שליהנות ניתנו מ"מ שאני נר חנוכה שאסור ליהנות ממנו. וכ"ש לפי מ"ש השער המלך בהבנת בעל המאור, דלא אמר הרז"ה דמצוות דרבנן ליהנות ניתנו, אלא דוקא במצוות דיש בהם הנאת הגוף כגון תקיעה בחצוצרות בתענית. או טבילה בימות החמה דיש לו הנאה, אבל במצוה דליכא הנאת הגוף גם בעל המאור יודה דמצוות דרבנן לא ליהנות ניתנו, אלא לעול ניתנו, ומה שמקבל ע"ז שכוך או שנהנה מעצם קיום המצוה לא חשיב הנאה ישירה אלא גרמא וכדפירש הר"ן שם. וא"כ גם בנר חנוכה אע"פ שע"פ שמשמש בשמן של ערלה שאסור בהנאה חוסך מכספו דמי השמן, זו הנאה עקיפה ע"י גרמא ולא חשיבה הנאה כדי לאסור את ההדלקה לשם מצוה.

ועוד טעם לשבח מצאתי מדין שמן של שביעית דנחלקו בו הפוסקים אי רשאי להדליק בו נר חנוכה, שדעת הרב משנת יוסף וסייעתו דאסור להדליק בשמן של שביעית לנר חנוכה משום דהוי שימוש שלא כדרך הנאתו, ואסור משום הפסד פירות שביעית, כיון שאסור להשתמש בהם ככל נרות של רשות, ואע"פ שמותר להשתמש לאורם באופנים מסוימים ע"י השמש, או ממרחק מסוים חשיב שלא כדרך הנאתו, וכמו שאסרו הרב תורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) להדליק בשמן שביעית נר של ביכ"נ או נר יארציט, וכיוצא הגם שמותר ליהנות מאורם. כיון שאין מדליקין אותם לשם הנאת אורם. וא"כ שהדלקת נר חנוכה הוי שימוש שלא כדרך הנאתו, יש סיעתא גדולה להתיר להדליק נ"ח בשמן של ערלה. אלא שכ"ז ניחא לדעת האוסרים, אך לדעת המתירים אדרבה הם סוברים שכיון שההדלקה היא דרך השימוש בשמן, לא איכפת לן במה שלא משתמש בו כדרכו, ויש לחלק ואכמ"ל. (ועיין בזה באריכות במאמרו של הגר"ש עמאר שליט"א ב"תנובות שדה" גליון מס' 3. וע"ע לעיל בריש חוברת זו מ"ש הגר"י ליברמן שליט"א ומה שהשיב לו הגר"ר שמ"ע שליט"א).

אלא שיש לדון מהאי דינא של כתותי מיכתת שיעוריה, שהרי ערלה אסור בהנאה והוא מן הנשרפין, וכבר כתב ע"כ באורך בהגה' "בית הלל" (שו"ע יו"ד ריש סימן רצ"ד) ואף תמה שם על כך שהטור ומרן השו"ע, לא הזכירו דבר מענין מצוות שריפת הערלה, שהרי זה משנה מפורשת בתמורה, שערלה וכלאי הכרם ותרומה טמאה מן הנשרפין הן ואסורים בהנאה, ועי"ש באורך. וא"כ שכתותי מיכתת שיעוריה, א"א להדליק בו נ"ח שהרי לנר חנוכה צריך שיעור.

ועי' בס' "בית לחם יהודה" (ריש סימן רצ"ד ד"ה וכל הפירות) שכתב דההיא משנה דתמורה אתיא כרבי יהודה ואנן קי"ל כחכמים, עש"ב. ועו"ע מ"ש בתוס' (תמורה שם). וכד תדייק בגמרא מס' סוכה (דף ל"ה) תמצא שנתנו טעם לאסור אתרוג של אשרה ושל עיר הנידחת משום דכתותי מיכתת שיעורייהו, ואילו גבי אתרוג של ערלה ותרומה טמאה כתבו שהטעם הוא משום דאין בו לא היתר אכילה ולא היתר לקיחה. ואמנם בתוס' (שם ד"ה לפי) כתבו, דא"נ, שגם טעם כתותי מיכתת שיעוריה שייך באתרוג של ערלה ותרומה טמאה, עש"ב.

וכן משמע מדברי בעל המאור (דף ל"ה ד"ה והא דתנן) דכתב דהא דאסור להשתמש באתרוג של אשרה ושל עיר הנידחת, מאחר שאין בו לא היתר אכילה ולא היתר ממון, בידוע שהוא פסול. ועוד דכתותי מיכתת שיעוריה. והא דאמר רבא לולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר, בע"ז דאית לה ביטול דלא מיכתת שיעורה, ואם נטלו כשר, קודם ביטול כיון דאית ליה ביטול ומצוות לאו ליהנות ניתנו. וסיים שם, ושמעינן מינה דאתרוג של ערלה שפסול משום שאין בו לא היתר אכילה ולא דין ממון. ומכאן אתה למד לכל הפסולים האמורים במשנתנו והאמורים בכרייתא ובגמ' שלא נאמרו אלא ביו"ט ראשון כדאמרינן באתרוג שניקבוה עכברים עכ"ל.

ואמנם הראב"ד השיג עליו וכתב "לא מחוורתא האי מילתא דהא תרומה טמאה וערלה מן הנשרפים הם, כדאמרינן בתרומות, הלכך מיכתת שיעוריה עכ"ל. מ"מ חזינן שדעת בעל המאור שלא אמרינן בערלה ותרומה טמאה כיתותי מיכתת שיעוריהו. וכ"כ בשלטי הגבורים (ס"ב). וכן כתב הריב"ב שם (ד"ה "מתני' של ערלה פסול") וז"ל: לפי שאין בו לא היתר אכילה ולא דין ממון ואנן בעינן לכם, משלכם, ומכאן אתה למד לכל הפסולים, שלא נאמרו אלא ביו"ט ראשון, דביו"ט שני ואילך כיון דלא בעינן לכם מה לי שאין בה לא היתר אכילה ולא דין ממון, עכ"ל.

הנה א"כ מצינו, סיעת ראשונים שהבינו בסוגיא דלולב הגזול, שטעם הפסול של אתרוג ערלה ותרומה טמאה הוא משום שאין בו היתר אכילה, וטעם זה הוא בדוקא, ולא כמ"ש בתוס' וראב"ד, שהטעם הוא גם משום שמיכתת שיעוריה. ועפ"ז בנידון של נר חנוכה יודו כל אותם ראשונים, שמותר להדליק נר חנוכה בשמן של ערלה.

ומצינו להפרמ"ג (סימן תרע"ג בא"א ס"א) שנסתפק בשמן של ערלה ותרומה טמאה לענין הדלקת נר חנוכה, אם נימא כתותי מיכתת שיעוריה כיון דבעי זמן הדלקה של חצי שעה, או דילמא "כל להדליק שרי". ונראה לבאר את לשונו שכתב "כל להדליק שרי" כך, שיש לדון מה פירוש כתותי מיכתת שיעוריה, האם רואים אותו כאילו הוא שחוק וטחון עד אשר דק, וא"כ באתרוג דבעי לקיחה תמה כביצה או כאגוז אינו מקיים מצוות ולקחתם לכם, אולם במצוות נר חנוכה חכמים לא נתנו שיעור בשמן, היינו שימלא כמות שמן במשקל מסוים, אלא דבעינן שהפתילה תבער עד שתכלה רגל מן השוק, ולו יצוייר, שדי בטיפת שמן להבעיר את הפתילה כזמן הנדרש, היה די בזה לצאת ידי חובתו. וא"כ מה לי אם יוצא בשחוק וטחון או בשלם, דזה לא שייך בשמן, ועוד דלשיטת הראב"ד והתוס' שמן של ערלה הוא מן הנשרפים, א"כ כשמבעירו ואינו נהנה ממנו, הרי מקיים בו מצות ביעור, ומה לי אם מצות חנוכה וביעורו באים כאחת.

ונלע"ד לפשוט ספיקו של הפמ"ג מדברי הרמב"ם (פרק י"א דתרומות הי"ח) וז"ל: ומי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן. ע"כ. ולכאורה קשה דהרי הוא

עצמו כתב בפירושו המשנה (סוכה פ"ג מ"ה) דערלה ותרומה טמאה הן מכלל הדברים הטעונים שריפה כמו שנתבאר בזרעים, לפיכך הוא פסול למאמר הש"י "פרי" [שאינו לו שם פרי עץ הדר] ואלו אינם ראויים לאכילה בשום פנים, ע"כ. וכ"פ בפ"ח מהלכות לולב (ה"ב) אתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה ושל טבל פסול. עכ"ד. ואם נאמר דהדלקה דומה להנאת אכילה א"כ נמצאו דברי הרמב"ם סתרי אהדדי, אלא ע"כ דלהרמב"ם "כל להדליק שרי", ולא אמרינן לגבי הדלקה כתותי מיכתת שיעוריה, אע"ג דהוי מהנשרפים, ושאינו אתרוג דבעינן לך משלכם, או משום דאינו הדר, משא"כ בהדלקת נ"ח דלא בעינן לך ולא הדר, ודו"ק. (ושמך ראייה יש מהא דלא השיג עליו הראב"ד בד"ז).

ואחר החיפוש מצאתי בס"ד, דברים מפורשים שכתב מרן בכסף משנה (על דברי הרמב"ם בהל' לולב פ"ח ה"א בד"ה או שהיה מאשירה) וז"ל: "והא דאמר רבא בפר' מצוות חליצה דסנדל של ע"ז אם חליץ בו כשר, ופסק רבינו (פ"ד הל' ייבום ה"כ) וז"ל: סנדל המוסגר והמוחלט ושל ע"ז אם חליץ בו יצא ואע"פ שהוא אסור בהנאה, עכ"ל הר"מ. י"ל דההיא לאחר ביטול איירי ועי"ש. א"נ אפי' תימא דקאי אכולהו [שאסור בהנאה קאי אכולהו] לא קשיא מידי, דלא דמו שופר ולולב שיש להם שיעור קצוב וכי עומד לשריפה כתותי מיכתת שיעוריה, כלומר, הוא חסר משיעורו הקצוב לו, אבל לסנדל דחליצה דלית לן בה שיעור קצוב, אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קוטנו, ונהי דבעי שיהיה חופה את רוב רגלו, כיון שאינו רואה שהיא חופה את רוב רגלו ואין לנו בה שיעור קצוב לא אמרינן דמיכתת שיעוריה, תדע דמוחלט ומוסגר כשרים ואע"ג דעומדין לשריפה, עכ"ל הכ"מ.

א"כ הדברים ממש כעין החילוק שכתבנו לעיל. וממילא כיון שנהר חנוכה דומה לסנדל וחליצה, ואע"ג שבעינן שידלק חצי שעה מ"מ כיון שאינו רואה שדולק כשיעור הראוי, לא אמרינן דמיכתת שיעוריה, וכנ"ל. והרווחנו שגם לדעת הראב"ד והתוס' אפשר לומר, דאיסור הנאה דערלה כשר להדלקה, ואע"פ דבעלמא אמרינן כתותי מיכתת שיעוריה.

אלא שלכאורה מצינו סוגיא מפורשת בירושלמי הדנה בנידו"ד, ונראה שפשיטא לה לאסור. וז"ל הירושלמי (ערלה ד"ב): רב הונא שאל, אתרוג שנטעו למצותו מהו שיהא חייב בערלה. חזר רב הונא והשיב, אתרוג שנטעו למצותו חייב בערלה, ופריך ולא כן תנינן ולקחתם לכם ולא מן המצוה וכו', יעו"ש במהפ"נ וברידב"ז. ובפשטות משמע דכמו דחייב בערלה לגבי אכילה, כן הוא לגבי מצוה, וכן כתב להדיא בביאור "פני אריה". ובהמשך בירושלמי שם: מה דמי להא, [מה דומה לנוטע לסייג ולקורות. ויש שפירשו מה דומה לאתרוג שנטעו למצותו] וענו, זית שנטעו לנר חנוכה האם חייב בערלה. והקשה שם ר' יוסי בר בון, זה דבר תורה וזה מדבריהם ואת אמר הכין, כלומר איך עולה בדעתך שמצוות חנוכה שהיא מדבריהם תדחה ערלה דהיא דאורייתא] והשיבו, מה דמי להא זית שנטעו להדליק בו המנורה [שבמקדש] זה דבר תורה וזה דבר תורה. עכ"ד הירושלמי.

ובפשטות נראה בירושלמי, דאתרוג שנטעו למצותו פסול בעודו ערלה למצוה, וא"כ מה יענה על

כך בעל המאור, שהכשיר אתרוג של ערלה מיו"ט שני ואילך. ובמחשבה ראשונה היה נראה לומר דהירושלמי איירי ביו"ט ראשון, אבל ביו"ט שני מותר, וכן משמע מסוף הסוגיא וכן מהמשך דברי הירושלמי אודות נר חנוכה, שחילק בין נר חנוכה שהוא מדבריהם לבין ערלה שאסורה דבר תורה.

ואמנם לאחר העיון היטב, נראה שאפשר לפרש את הירושלמי באופן אחר שלא יקשה על נידוד, שהנה רב הונא בשאלתו דן באתרוג שנטעו למצוותו האם חייב בערלה, ויש לבאר בדבריו האם מותר לאכול פירותיו כדין הנוטע לסייג ולקורות, שיי"ל שמחשבתו לנטוע לשם מצוה ולא לשם אכילה מפקיעה ממנו דין עץ מאכל [ואין כאן שאלה כלל לגבי כשרות האתרוג למצות לולב, דמשנה מפורשת היא בסוכה בלולב הגזול למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ביו"ט ראשון או שני] וחזר רב הונא ופשוט ספיקו ואמר דחייב בערלה, ז"א שנטיעה למצוות אתרוג לא מפקיעה ממנו שם עץ מאכל ואסור באכילה בג' שנים. ושוב חזר והקשה בירושלמי מה דמי להא? והשיב זית שנטעו להדליק בו נר חנוכה, פי' האם זית שנטעו למצוות הדלקת נ"ח יפקיע מן הזית שם עץ מאכל או לא. ופריך ר"י בר בון ואמר, היכי סלקא דעתך דמצוה דרבנן תפקיע דין "עץ מאכל" דערלה דאורייתא. אלא מה דומה לה, זית שנטעו להדליק בו את המנורה [שבמקדש] שזה דבר תורה וזה דבר תורה. וגם בנר חנוכה דן הירושלמי, האם חייב בערלה היינו לענין אכילה, אבל לגבי הדלקה אה"נ דמותר.

ואחר כתבי זאת, ראיתי שכבר קדמני המהר"א פולדא בפירושו על הירושלמי שם וכתב, דמה שחזר רב הונא ותירץ דבאתרוג שנטעו למצוותו חייב בערלה היינו, אם בא לאוכלו, אבל רשאי לצאת בו אפילו בג' שנים ראשונים עכ"ל. והקשו עליו (פני אריה שם ועוד) איך נעלמה ממנו משנה מפורשת בבבלי ובירושלמי דאתרוג של ערלה פסול למצוה וזו קושיא אלימתא.

אלא בע"כ י"ל כדפרישית לעיל, דאמנם שאלת הירושלמי היא לגבי אתרוג שנטעו למצוותו, איירי לענין יום טוב ראשון, האם חייב בערלה, אבל אין השאלה אם יוצאים באתרוג ערלה ידי חובה אם לאו, דפשוט הוא שפסול ביו"ט ראשון, (לאחר שפשוט שרב הונא שחייב), וכמו שכתוב במשנה בסוכה. ואילו בשאר ימים כשר, כדברי בעל המאור וסיעתו, דלא יתכן דנעלם מעיני המהר"א פולדא משנה מפורשת. (ועי' בספר תבואות יוסף - רא"ש ערלה עמ' קפ"ד - מש"כ ליישב דברי המהר"א פולדא, אלא שגם הוא כבר כתב, שיישוב זה דחוק כדי שלא יראה המהר"א פ' כשוגג). ואם כנים דברינו מצינו עוד תנא דמסייעא לן, די"ל דכ"ש שיתיר בשמן של ערלה לנר חנוכה, דבזה לא בעינן לכם.

העולה מכל האמור:

א. דעתם של הרז"ה, ריב"ב, שלטה"ג שאתרוג של ערלה כשר ליטלו מיו"ט שני ואילך. ופי' בפנים שממילא נראה שה"ה לענין שמן של ערלה אפילו הנוטע למאכל, אע"פ שאסור בהנאה, כשר להדלקה, דמצוות לאו ליהנות ניתנו. ועוד הבאנו בפנים את המהר"א פולדא שהנוטע למצווה חייב בערלה היינו דוקא לאכילה, אבל למצווה כשר.

ב. עו"כ בפנים, שאע"ג שאין ליטול אתרוג של ערלה למצוות ד' מינים משום שכתותי מכתת שיעוריה, מ"מ לענין נר חנוכה אין לחוש לטעם זה וכמו שביארנו בפנים.

ג. באחרונים מצינו שדנו בזה, יש שכתב לאסור, והוא הרב שער אפרים (הוב"ד בשערי תשובה ריש סי'

תרע"ג), ונימוקן משום דכתותי מכתת שיעוריה. אלא שכמו שכתבנו בפנים, דעת הרבה מהאחרונים שאין לומר כתותי מכתת שיעוריה לענין נר חנוכה. וכך נראה לכאורה מהרמב"ם שכתב ששמן תרומה טמאה כשר להדלקת נר חנוכה ואפי' לישראל, ואע"ג דהוי מהנשרפין, ולכאורה י"ל דכתותי מכתת שיעוריה, אלא בע"כ שלענין נ"ח לא אמרינן האי דינא ודלא כמ"ש בשער אפרים.

כ"ז נראה לעניות דעתי להלכה, אך למעשה יש להיועץ בגדולי הדור שמהם תצא ההוראה.

הרב **יעקב יעקב שליט"א**
המכון למצוות התלויות בארץ

הדלקת נר חנוכה בשמן תרומה טמאה

א. איתא בגמ' (שבת כג' ע"ב) אין מדליקין וכו' ולא בשמן שריפה, מאי שמן שריפה? אמר רבה שמן של תרומה שנטמאה, ואמאי קרו לה שמן שריפה הואיל ולשריפה הוא עומד. וכ"כ הר"מ (הל' תרומות פ"א הי"ד והט"ו) וז"ל: "התרומה לכהן בין טהורה ובין טמאה וכו' והטמאה יהנו בשריפתה, אם היה שמן מדליקין אותו, וכן תרומת מעשר אם נטמאת ניתנת לכהן ליהנות בשריפתה", עכ"ל.

כתב הטור (יו"ד סי' של"א) וז"ל: יכול להניחה עד שישרפנה וכו' ולא חיישינן שמא יבוא ליהנות ממנה. עכ"ל. וכ"פ הרמ"א (שו"ע יו"ד סי' של"א סי"ט) וז"ל: "בזמנה"ז אף הכהנים אסורים לאכלה שכולנו טמאי מתים, ולכן נותנה לכל כהן שירצה בין חבר בין ע"ה, אפילו אינו מיוחס רק שמוחזק לכהן והוא שורפה, אבל יכול להניחה מלשורפה עד שיוכל ליהנות ממנה בשעת שריפה דהיינו, בשמן ידליק את הנר, ובשעה שמניחה אין צורך להניחה בכלים מאוסים כדי שלא יבואו לידו תקלה, דכיון שבזמנה"ז אין שום תרומה נאכלת, כהנים נזהרים בהם" עכ"ל. ועי' עוד במ"ש הש"ך והט"ז על דברי הר"ב שם. וע"ע בספר "כריתית ופליתי" (פ"ז בשם ספר התרומה הל' א"י על דברי הגמ' בפסחים דל"ד ע"ב) וז"ל: "אבל בזמן הזה שאין אוכלים שום תרומה ליכא למיחש למידי" עכ"ל. וע"ע בספר שערי צדק (פ"א ה"א) ובס' כרם ציון (תרומות פ" ה"ד). וכ"כ ארץ חפץ (נתיב ד' ס"ק ל"ז).

אמנם בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשל"א כתב וז"ל: "אבל האידנא לא נותנים לכהן שמא יבוא לידי תקלה" ע"כ. ועי' להגר"א (יו"ד סי' של"א ס"ק מ"ב) שנשאר בצ"ע דמאי שנא מהקדש בזמן הזה שתיעקר. ובספר "קצירת השדה" הנד"מ להרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א יו"ר המכון, כתב בפ"ג סעי' ג' שגם שמן הראוי להסקה אין המנהג ליתן בזה"ז דחיישינן לתקלה, ועיקר טעמו הוא הרדב"ז הנ"ל, ולא זכר ש'ר מכל הני פוסקים שהבאנו לעיל, שלא חוששים לתקלה.

והנה כל מה שהתירו ליהנות מתרומה טמאה היינו לכהן, אך לזר - ישראל, אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה, אם לא שהכהן נהנה עמו, וכ"פ הרמב"ם שם להלכה. והנאה של כלוי י"א דמהתורה אסורה לזרים, וי"א שרק מדרבנן אסורה לזרים, ועי' בכ"ז במשל"מ (פ"ב בתרומות הי"ד), מש"כ בזה באורך.

ב. שנינו במשנה (שבת דכ"א), "אין מדליקין לא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן קיק ולא בשמן

שריפה" ופרש"י (שם דכ"ה ע"א ד"ה שמן שריפה) "שמן של תרומה טמאה". ובהמשך בגמ' (שם דכ"ג), "ביו"ט הוא דאסור הא בחול שפיר דמי, מ"ט אמר רב כשם שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהנה ממנה, היכן אמרה תורה, מדרב נחמן דאמר ר' נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי" (במדבר י"ח), בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה, ואמר רחמנא "לך" - שלך תהא להסיקה תחת תבשילך" ובהמשך כתבה הגמ' מה הטעם שאין מדליקין בשמן שריפה בשבת? רבא אמר מתוך שמצוה לבערו, גזרה שמה יטה. רב חסדא אמר לשמא יטה לא חיישינן אלא הכא ביו"ט שחל להיות בע"ש עסקינן, ואין שורפין קדשים ביו"ט. עכ"ד הגמרא. ועוד הביאה הגמ' שם (כ"א ע"א) מחלוקת אמוראים, האם מותר להדליק בשמנים אלו בחנוכה, רב הונא אמר אין מדליקין בהם נר חנוכה בין בחול ובין בשבת, מפני שאם כבתה זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה. ר' חסדא אמר מדליקין בהם בחול אבל לא בשבת, מפני שאם כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. רב אמר מדליקין בהם בחנוכה בין בחול ובין בשבת, מפני שכבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה.

ג. והנה על דברי רב הונא בגמ' הנז' שאין מדליקין בשמן שריפה בחנוכה בין בחול בין בשבת, מקשה הפני יהושע (שבת כא' ע"א ד"ה אמר רב הונא), מדוע אסור להדליק בשמן שריפה בחנוכה, תינח שאר שמנים שאסורים בשבת דחיישינן שמא יטה לפי שאין דולקין יפה, שייך לאסור בחנוכה אפילו בחול, אבל שמן שריפה טמא שדולק יפה ומצוה לבערו למה יאסר בהדלקה בחנוכה?

ומביא הפנ"י את הירושלמי (בפ' בתרא דתרומות) וז"ל: אמרין דבי ר' ינאי, מדליקין בשמן שריפה בחנוכה, א"ר ניסא אנא לא אנא חכים לאבא, אמא הוה אמרה לי, אבוך הוה אמר, מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה, עכ"ל. ולכאורה פשוט הדבר שאין הירושלמי מדבר בכהן, שהרי מותר לכהן להשתמש בשמן שריפה, אלא ע"כ מדובר בישראל שקיבל שמן שריפה מאבי אמו כהן, וכך פירש המשל"מ (ר"מ הל' תרומות פ"ב הי"ד). ולכן כותב הירושלמי שיש הבדל בין יש לו שמן אחר לאין לו שמן אחר. וממשיך הפנ"י ומסביר את הגמ' (שבת שם) דהא שאסר ר' הונא להדליק בשמן שריפה היינו היכא דיש לו שמן אחר, דכיון דטעמא דר' הונא משום דכבתה זקוק לה, ושמא יפשע ולא ידליק עוד פעם, כדפרש"י שם, ופשוט הוא שאם אין לו שמן אחר בודאי שיהיה מותר לו להדליק בפעם הראשונה, ולא נחשוש שיפשע ולא ידליק לכשתכבה. אלא ע"כ שהגמ' אליבא דר' הונא איירי במי שיש לו שמן אחר. אלא שהירושלמי (שם) טעון ביאור, מדוע יש הבדל בין יש לו שמן אחר ויהיה אסור להדליק נר חנוכה, ובין אין לו שמן אחר ומותר יהיה לישראל להדליק? ומביא הפנ"י שני פירושים, פירוש א': שמדובר בישראל המדליק ללא רשות הכהן, ואע"ג שהן של ישראל שנפלו מבית אבי אמו כהן, אפ"ה אסור לישראל ליהנות מתרומה טמאה, כדמפרש המשל"מ (הנ"ל) שהנאה של כילוי אסורה בתרומה, אלא היות ובנידון של נ"ח, קיי"ל שאסור להשתמש לאורם, ובלא"ה הרי מצוות לאו ליהנות ניתנו, לכן מותר להדליק נר חנוכה אם אין לו שמן אחר. וכפירושו זה כ"כ המהר"י קורקוס (בהל' תרומות פ"א הי"ח) והפנ"מ (ירושלמי פ'

בתרא דתרומות). 1.

1 אמנם הראש יוסף (שבת כו"ע"א) כותב דלא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו במצוות דרבנן, והדלקת נרות חנוכה מצוה דרבנן היא, ולכן אף שאין לו שמן אחר, אסור. אך בפ"י המראה פנים מוכיח מהירושלמי הנ"ל, שגם במצוות דרבנן אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו. וכן נראה דעת הר"מ (תרומות פ"א הי"ח), וכ"כ בפרמ"ג (חנוכה סי' תרע"ג סק"א), וכ"כ הרשב"א והר"ן, ודלא כדעת בעל המאור שהוכיח מפ"ק דר"ה (כח) גבי המודר הנאה מחבירו דלא אמרינן במצוות דרבנן שמצוות לאו ליהנות ניתנו. וכבר האריך בכל זה בס' שדי חמד (מערכת חנוכה אות ג') ואכמ"ל.

ועוד הוסיף פי' שני בפנ"י שם, שהא שלא מדליקים בשמן שריפה בנרות חנוכה, כי אין להביא שמן שריפה לבית הפסול, וכיון דקי"ל מותר השמן שבנר חנוכה עושה לו מדורה ושוּרפו (שו"ע סי' תרע"ז ס"ד) ואם נתיר לו להדליק בשמן שריפה נמצא שמפסיד את התרומה, עכ"ד.

והנה לפי פירושו האחרון צ"ל שאין המדובר דוקא בישראל שקיבל את השמן מאבי אמו כהן, אלא מדובר גם בכהן גופיה, והחשש הוא שיביא את השמן לבית הפסול ונמצא מפסידו, והיינו גם אם אין לו שמן אחר שיהיה אסור. אלא שלא משמע כן מדברי הירושלמי והר"מ (הנ"ל), והואיל וקיי"ל שמותר השמן מעבר לשיעור של חצי שעה אינו מוקצה למצוותו ומותר להשתמש לאור הנרות לאחר השיעור הנ"ל (שו"ע חנוכה סי' תרע"ב ס"ב), ע"כ א"א לאסור שמן שריפה מטעם שיביאו לבית הפסול ומפסיד את התרומה.

אלא שגם לפי הפירוש הראשון של הפנ"י, צריך להבין מדוע יש חילוק בין אם יש לו שמן אחר לאין לו שמן אחר, שלכאורה גם כשיש שמן אחר, צריך להתיר לו להדליק נר חנוכה, כיון שזה מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו? וכמו ששנינו (ר"ה כח' ע"א): אמר רבא המודר הנאה מאדם או משופר מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה, עכ"ל, ופרש"י שם, טעמא משום דמצוות לא ליהנות ניתנו, וא"כ מאי שנא הכא?

ואפשר לומר, שחילוק יש בין הנהנה בהנאה ישירה לבין הנאה עקיפה מהמצוה, שבהנאה ישירה לכו"ע אמרינן שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ובהנאה עקיפה נחלקו ר' יהודה ורבא (בגמ' ר"ה הנ"ל) אם נקראת הנאה או לא. ולפי"ז אפשר ליישב מה שהקשינו על הפנ"י, אם יש לו שמן אחר והוא מדליק בשמן שריפה יוצא שהוא מרויח את השמן האחר, א"כ ההנאה העקיפה נחשבת הנאה כמו לגבי תקיעת שופר של שלמים (ר"ה שם). לעומת זאת כשאין לו שמן אחר והוא מדליק בשמן שריפה, הרי אינו מרויח שום שמן, א"כ יש לו הנאה ישירה מנר חנוכה, ובכ"ה ג אמרינן לכו"ע מצוות לאו ליהנות ניתנו. אלא שיש לעי' בדברינו אלו, שכן בתוס' עמ"ס שבת נאמר (שבת כו' ע"א ד"ה אין), שאיסור הנאה מהתרומה היא שאין להנות הנאה ישירה מכילוי התרומה, (כגון ישראל שמאכיל את בהמתו כרשיני תרומה, שזוהי הנאה ישירה של כילוי), וא"כ למה יהיה איסור להדליק נר חנוכה משמן שריפה כשיש לו שמן אחר, מטעם שמרויח את השמן האחר הרי זוהי הנאה עקיפה שאינה הנאה של כילוי ולא נאסרה לישראל?

ד. עוד היה אפשר לצדד ולומר, שיהיה אסור אפילו לכהן להדליק נ"ח בשמן שריפה, כיון שבעצם השימוש בשמן למטרת נר חנוכה, הרי הוא מבטל כל שימוש אחר לאור נרות אלו, שהרי קי"ל שאסור להשתמש לאורם, וממילא הרי הוא כמפסיד את התרומה, ואפשר לומר שמזה הטעם נקט בפנ"י בפ"י השני שגם הכהן לא יוכל להדליק בשמן שריפה. אלא שכבר מרן הגרשז"א כתב (שו"ת מנחת שלמה עמ' רכ"ג ד"ה הן), שאין הדלקת נ"ח בשמן שריפה נחשבת להפסד תרומה, ועי"ש. וכ"כ בס' המעשר והתרומה (עמ' קי"ז). וכ"כ מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א (תנובות שדה גליון מס' 3 - וע"ע במאמרו של הג"ר שמ"ע בחוברת זו).

ה. והנה להלכה רבינו הרמב"ם (תרומות פ"א ה"ח ועי"ש בכ"מ וברדב"ז שם) הביא את דברי הירושלמי להלכה, וכתב בזה"ל: "מי שאין לו שמן אחר להדליק נר חנוכה מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן", הרי לנו להדיא שדעת הרמב"ם שגם לישראל היכא שאין לו שמן אחר, יכול להדליק בשמן שריפה, וכך הבין דברי הירושלמי ופסקם להלכה. וע"ע מ"ש במל"מ (בד"ה וכן מדליקין ובפ"ב הי"ד).

העולה מכל האמור:

א. דעת הרבה מן הפוסקים, וכפי שהבאנו בפנים, שמותר ליתן גם בזמנינו תרומה טמאה לכהן ולא חישינן שתצא מכך תקלה. לעומת זאת הרדב"ז כתב, שהאידנא לא נותנים לכהן שחוששים שמא תצא תקלה.

ב. מותר לכהן להדליק נר חנוכה בשמן תרומה טמאה.

ג. ישראל, אין לו להדליק נר חנוכה בשמן תרומה טמאה, שכן היום מצויים ב"ה בשפע שמנים המותרים. ואם אין לו כל שמן אחר אלא שמן תרומה טמאה, רשאי הוא להדליק בזה נר חנוכה. (וכ"פ הכה"ח הל' חנוכה סי' תרע"ג ס"א).

הרב אליהו אלחרר שליט"א
רב העיר מודיעין וחבר המכון

חשיבות ומעלת כשרות המאכלים

נושא מרכזי בחיינו הרוחניים הוא כשרות המזון הנכנס לפינו. המזון קובע ומשפיע על מהותו הרוחנית של האדם. כמבואר בגמ' יומא: "אל תשקצו את נפשותיכם...ונטמתם בם" (ויקרא יא מג). תנא דבי רבי ישמעאל: עבירה מטממת ליבו של אדם, שנאמר "ולא תטמאו בהם ונטמתם בם", אל תקרי ונטמתם אלא ונטמתם, וכו' ע"ש. (דל"ט ע"א).

ופרש"י שם: מטממת ליבו של אדם - אוטמת, וסותמת מכל חכמה. ונטמתם חסר א' (היינו שהיה צריך לכתוב ונטמתם באלף כפי שורש המילה טמא). ורבינו בחיי (בפר' שמיני שם) פירש: "ונטמתם בם" - חסר א', שאות א' מורה על הייחוד וקדמות, וע"כ חסר א' שהשכינה מסתלקת ממקום טומאה והחטא. עכ"ד.

ונראה שיש כאן ב' פירושים במ"ש התורה ונטמתם - חסר א'. א. שגורם טימטום הלב. ב. שגורם סילוק שכינה. ומרן החיד"א הביא ב' פירושים אלו וכתב דנפק"מ ביניהם, שאם הוא טמטום הלב, אפשר לתקן קצת שיעשה דבר הגורם הרחבת הדעת ושמתת הלב, בטיול בגינות ובפרדסים וכיוצא בזה ע"ש. אולם לפי הטעם שאכילת איסור גורם לסילוק שכינה אין תיקון הנ"ל מועיל להיזק.

והמתבונן יראה שיש ב' סוגי מאכלות אסורים:

א. איסור מאכלים טמאים בחפצא [וממילא על הגברא], כענין האמור בפ' שמיני, שאוכל שקצים ורמשים שנפשו של אדם מואסת בהם, או שאר חיות טמאות שהאוכל מהם גופו ניזוק ונבנה ממזון המוליד בו מידות רעות ואכזריות. וכמ"ש הגאון אבן עזרא שם: "כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל" עכ"ל. ואדם האוכל מאיסורים אלו גורם לעצמו טמטום הלב, וגם סילוק השכינה, שהרי גם גופו ניזוק ע"י השחתת נפשו ומידותיו, וגם במה שעבר רצון בוראו, סילק השכינה ממנו.

ושו"ר מפורש כן בד' הרדב"ז בספרו "טעמי המצוות" (מצוה קפ"ה). שהטעמים לאיסור מאכלות ומינים טמאים הם, משום שאיסורי המאכלות מזיקים לגוף ובעיקר מזיקים לנפש... (ע"ש שהרחיב לבאר הענין). עכ"ד. וכ"מ בדברי האור החיים הקד' (ויקרא י"א, מ"ג) וז"ל: "שבא הכתוב להודיע כי האוכל מהשרצים נעשה נפשו עצמו שרץ, והוא אמרו "אל תשקצו את נפשותיכם" פירוש: לא תעשו את נפשותיכם שקץ ובמה? בכל השרץ השורץ על הארץ כשתאכלו אותם".

ומחמת זה הטעם כתב הרמ"א ביו"ד (סי' פ"א ס"ז) שקטן היונק מן הגויה, אע"פ שמדינא מותר לינק מן העכו"ם, מ"מ אם אפשר לינק מן הישראלית נכון יותר, מפני שטבען של ישראל נוח יותר, דרגילים במצות והם רחמנים ובישנים בטבע, והיונקים מהם מגדלים טבע כיוצא בהן. וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים אסורים. עכ"ל. (וע"ע באו"ח סי' שמ"ג ובנו"כ שם).

ב. מאידך נראה שיש מאכלים שלא שייך בהו הטעם שיולידו בנפש או בגוף האדם מדות אכזריות

וכיו"ב כגון: איסור טבל, איסור חמץ בפסח, איסור אכילה מתבואה חדשה וכל כיו"ב. שבוה נראה דטמטום הלב שבא לאדם האוכלם, הוא טמטום רוחני של סילוק השכינה בלבד.

ובודאי שנוק זה כשלעצמו חמור מאוד, כמ"ש בזה"ק (פ' שמיני): ר' יצחק אומר, כל הנטמא במאכלות אסורות כאילו עובד עבודה זרה שהם תועבת ד', וכתוב לא תאכל כל תועבה, והעובד לע"ז יוצא מרשות הקדושה ועובר לרשות אחרת. ולא עוד אלא שנטמא בעולם הזה ובעוה"ב וכו' ע"ש. ועוד גורם הדבר שמחמת סילוק השכינה ממנו נכשל מעבירה לעבירה, וכמ"ש בגמ' יומא שם: "אדם מטמא עצמו מעט, מטמאים אותו הרבה" ע"ש.

ועפ"ז מיושבים דברי הזוה"ק (הביאם בס' ראשית חכמה שעה"ק פט"ו) שביאר הפסוק "והתקדשתם והיתם קדושים" - כי המאכלים הטמאים שהזהירה לנו התורה מהם, שורה עליהם רוח חיצוני וטמא, ולכן האוכל מאותם הדברים מטמא נפשו, ומראה על עצמו שאין לו חלק בקדושה ולא באלוקי ישראל, וכו' ע"ש.

הרי שבאיסור שקצים ורמשים איכא תרוויהו: מטמא נפשו בטמטום הלב, וגם גורם סילוק השכינה ממנו. ואילו בשאר איסורים שאין בהם טמטום הלב, מ"מ סילוק השכינה בא ע"י אכילתם. וע"ע בס' חפץ חיים להגר"ח פלאג"י מש"ב (סי' פ"ז).

וכן מתישב שפיר דברי הרמב"ן עה"ת (פ' ראה) שכתב, כי טעם איסור מאכלות אסורות לצורך רפואת הנפש, ולא הגוף. וכ"כ בפ' משפטים על הפסוק "ואנשי קודש תהיון לי" ע"ש. והקשה הגאון מהרי"א (כפ' שמיני וראה) שהרמב"ן גופיה כתב בפר' שמיני שהוא רפואת הגוף?

ולדברינו שפיר קאמר שהוא רפואת הגוף, שלא יאכל שקצים ורמשים המטמטים גופו, מלבד טמטום הנפש וסילוק השכינה השייך בשאר איסורים. ודוק.

ובדרך זו נתיישב לי דקדוק אחר, שהנה לשון הגמ' ביומא (לט). "עבירה מטמטמת" נקט לשון עבירה ולא דוקא האוכל שקצים ורמשים שעל פס' זה נדרש. ואילו בילקוט ראובני איתא: ונטמאתם במ - חסר א' שכל האוכל שקצים ורמשים חסר דעת. ושני שינויים שינה מלשון הגמרא, א. שכתב האוכל שקצים ורמשים. ב. שנקט לשון חסר דעת, ולא לשון הגמ' "טמטום".

וע"פ הנזכר שפיר דמי, דבילקוט ראובני דריש רק לענין שקצים ורמשים, ולכן כתב שניזוק בדעתו, והיינו עניין טמטום הלב שטמטום לבו מכל חכמה, כמ"ש כ רש"י שם. ואילו הגמ' ביומא דרשה לכל ענין אכילת מאכלות אסורות, בין שקצים ורמשים בין שאר מאכלות אסורות, וזה מטמטום האדם האוכל, ולשון זה יתפרש בין טמטום הלב, בין סלוק השכינה וכנ"ל.

הוראת לדעת, דאוכל מאכלות אסורות מסלק השכינה ממנו, וממילא עבירה גוררת עבירה לטמא נפשו ולהזיקה מכל השגות של קדושה. ופוק חזי מ"ש הגאון רבי אליעזר פאפו בס' פלא יועץ (ע' אכילה ושתייה) עה"פ (משלי כג, ב') "ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה": מה מאד צריך ליזהר מכל נדנוד איסור התלוי באכילה, כי נמצא הגוף גדל באיסור, ואשמה הנפש היא, מרעה אל רעה יצא, כי טומאתה בשוליה ולא תוכל להשיג אורחות חיים ליראה ולאהבה את ד' הנכבד והנורא ולעובדו עבודה שלימה, ומה טוב ומה נעים להתנהג בפרישות ולברוח מאה שערים של היתר כדי שלא להיכנס לשער אחד של איסור, כי כל עמל אדם לפיהו (קהלת ו, ז) ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כא, כג).

ולכן השומר עצמו ממאכלות רעות יתגבר בו החפץ (החשק) בדברים הנוגעים לנפש. ולהיפך, המטמא עצמו במאכלים אסורים חלילה. וכתב בס' מאור ושמש (פ' שמיני) שהמטמא עצמו במאכלים אסורים ממשך על עצמו כח טומאה, עד שכמעט אין יכולת לשורש נשמתו להסיר

המסכים שמוסיף במאכלים האסורים ההם, שדבר טמא חוצץ בפני הקדושה ועושה מסך המבדיל בינו ובין המקום ב"ה. עכת"ד ע"ש.

בירושלמי (פ"ב דחגיגה ה"א) מובא שאלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה וקיצץ בנטיעות, והיה הורג גדולי תורה וחוטא ומחטיא לומדי תורה כמבואר שם, עד שפעם אחת כשהיה רכוב על סוס ביה"כ שחל בשבת, ושמע בת קול יוצאת מבית קודש הקודשים ואומרת: שובו בנים שובבים חוץ מאלישע בן אבויה שידע רבונו ומרד בו. ובהמשך מבאר הירושלמי, שכ"ז בא לו מחמת שאמו כשהיתה מעוברת בו היתה עוברת על בתי עכו"ם, והריחה מאותו המין (מתקרובת עכו"ם) והיה אותו ריח מפעפע בגופה כארס של נחש (ופירש בעל קרבן העדה - שנפסק מזגו והיה מתאוה לדבר עבירה). עכת"ד.

ועפ"ז כתב האו"ז (הביאו הגהות אשר"י בפ"ב דע"ז ה"ה), וכ"פ להלכה הרמ"א חיו"ד סי' פ"א ס"ז, אודות הזהירות אפילו לתינוק מלאכול מאכלים אסורים, או לינק חלב עכו"ם. ובפרי חדש (שם אות כ"ו) כתב, דאף שקטן האוכל נבלות, אין בי"ד מצווין להפרישו (יבמות קיד א), היינו מצד הדין אך מ"מ יש להפרישו, דמוליד לו טבע רע בזקנותו. וכתב אחד מהגדולים, שלפי שבזמננו אין נזהרים מכל זה, רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה, והן הן עזי פנים שבדור, ואין יראת ד' נוגעת בלבבם, וכשמוכיחין אותם אין מקבלים מוסר. עכ"ל. (וע"ע בערוה"ש יו"ד ס"ס פ"א מש"ב).

והנה מ"ש בירושלמי הנ"ל אודות סיבת יציאתו של אחר לתרבות רעה, יש להקשות דשם בירושלמי הובא טעם שונה לסיבת יציאתו של אחר לתרבות רעה, לפי שבשעה שהכניסו אביו אבויה (שהיה מגדולי ירושלים) למילה, קרא לכל גדולי ירושלים והושיבם בבית אחד, ולרכי אליעזר ולרכי יהושע בבית אחר... א"ר אליעזר לר"י עד שהם (הקהל שהיו רוקדים ושמחים וכו') עסקין בדידהו נעסוק אנן בדידן, וישבו ונתעסקו בדברי תורה מן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים, וירדה אש מן השמים והקיפה אותם, א"ל אבויה, רבותי מה באתם לשרוף את ביתי עלי, אמרו לו חס ושלום, אלא יושבים היינו וחוזרים בד"ת והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני, והיתה האש מלחכת אותם וכו'. א"ל אבויה, רבותי אם כך היא כוחה של תורה, אם נתקיים לי בן זה, לתורה אני מפרישו, ולפי שלא היתה כוונתו לשם שמים, לפיכך לא נתקימה באותו האיש. עכ"ד. משמע א"כ שמחמת זה שהפרישו אביו לתורה שלא לש"ש יצא לתרבות רעה?

וראיתי בספר "מאור ישראל" (למרחק הראש"ל הגרע"י נר"ו - עמ"ס חגיגה ט"ו בתורה"ה שובו בנים) שפירש הדבר דבצירוף כל אותם עובדות שאמו אכלה דבר טמא והיה מפעפע בגופה וכו', לא עלתה בידו דאלישע בן אבויה יצא לתרבות רעה, ע"ש. (וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ג סי' ע"ד סוף עמוד רלו מש"ב). וכתוספת ביאור יש לומר ע"פ הנז' לעיל, דכשהיתה אמו מעוברת והריחה דבר טמא, גרם הדבר לסילוק השכינה ונטמטם לבו של העובר, וממילא גרם הדבר, שמעשה דאבויה אביו שהקדישו לתורה שלא לש"ש לא יועיל אף למדרגת, לימוד תורה שלא לשמה, ואע"ג ששינוי "לעולם ילמד אדם שלא לשמה ומתוך שלא לשמה יבא לשמה", מ"מ הכא טמטום הלב שסילק השכינה והקדושה מהעובר, מנעה הטוב והשפע לבא בקרבו.

אגרונום יהורם דנינו נר"ו
המכון למצוות התלויות בארץ

תוצאות נסיון זריעת הפפאיה

בתנובות שדה מס' 5 במאמרו של יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א, נידון באורך הדיון אודות פלפלת הגינה, והעלה להלכה שם שבכל סוגי הפלפלין אין נוהג דין ערלה. ואחד הטעמים העיקריים שהוזכרו שם, הוא: שכן הפלפלין נותנים פרי בתוך שנתם מעת זריעתן בגרעין.

גם הפפאיה עמדה לשאלה הלכתית, וכבר פסק הבא"ח בספרו שו"ת רב פעלים (ח"ב אור"ח סי' ל') שפרי הפפאיה מין ירק הוא, ע"פ היסוד שכל פרי שיוצא תוך שנה לזריעתו אינו מין אילן אלא ירק. וכן העלה להלכה מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת "יחווה דעת" (ח"ד סי' נ"ב).

היו שטענו שדברי הבא"ח מתייחסים לפפאיה הגדלה בחו"ל במקומה הטבעי, אך בא"י הפפאיה אינה נותנת פרי תוך שנה. ולכן, בארץ ינהג בפפאיה דין ערלה. בהערה בשו"ת "יחווה דעת" הנ"ל, התייחס לטענה זו וכתב בשם ספר "כרם ציון השלם" במאמר הרה"ג אברהם אברהם ליב בונימוביץ בשם מומחה, שהפפאיה באקלים של א"י בד"כ, עובר כ- 18 חודשים מהזריעה עד לקבלת הפרי הראשון. וכתב הרב בהערה שם שהדברים הוכחו ע"י מכון חקל"ת בחוברת (שבט תשמ"א).

לאחרונה, נכתב בספר "התורה והארץ" ח"ג ע"מ 427 (טבת התשנ"ז). שפרי הפפאיה מניב רק לאחר שנה וחצי מהזריעה, א"כ ע"י ייחורים או תרבויות ריקמה אזי ניתן לקבל פרי תוך שנה. ולכן פסק שם שיש לנהוג בהם דין ערלה.

בימים אלו הסתיימה בדיקה "בחוות טל", העומדת תחת פיקוח המכון, והעובדות מראות שפרי הפפאיה מניב פירות גם בארץ ישראל תוך שנה מהזריעה בגרעין.

להלן התאור: בחודש מרץ 97 נזרעו הגרעינים של הפפאיה בשקיות. טמפ' הקרקע נשמרה על C 25 [זריעה לאחר חודש היתה נותנת את אותה תוצאה באופן טבעי].

בחודש יולי 97 הועברו השתילים לאדמה. ובספטמבר 97 החלה הפריחה. בנובמבר 97 היו כבר פירות. הנסיון בוצע על כ- 100 שתילים.

לאור האמור, ברור מעל לכל ספק שגם בארץ הפפאיה מניבה פרי בתוך שנה מהזריעה, באזורים חמים יותר ניתן להגיע לתוצאות טובות יותר כדוגמת אזור בקעת יריחו.

יש לציין, שלפרי הפפאיה חשיבות תזונתית גבוהה כמקור עשיר לפרי ויטמין A (קרוטן). וחומצה אסקורבית (ויטמין C) בנוסף לטעמו המשובח.